

Хмельницький національний університет

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра екології та біологічної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Оцінка природоохоронних функцій та збереження біорізноманіття
НПП «Мале Полісся» у контексті інтеграції до національної та
Смарагдової екологічних мереж

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Галузь знань – 10 Природничі науки

Спеціальність – 101 Екологія

Освітня програма – «Екологія»

КвРЕКОЛ. 023057.01.02.00

Виконав здобувач 2 курсу група ЕКОЛмз-24-1

Керівник кандидат біол. наук, доцент

Нормоконтролер

Мар'яна МИКИТЮК

Людмила КАЗІМІРОВА

Сергій ШЕВЧЕНКО

До захисту допускаю:

завідувач кафедри екології

та біологічної освіти

Ольга ЄФРЕМОВА

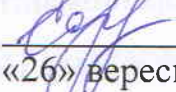
18 грудня 2025 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет – Гуманітарно-педагогічний
Кафедра – Екології та біологічної освіти
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Галузь знань – 10 Природничі науки
Спеціальність – 101 Екологія
Освітньо-професійна програма – «Екологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології
та біологічної освіти

 Ольга ЄФРЕМОВА
«26» вересня 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Микитюк Мар'яні Володимирівні

1 Тема роботи «Оцінка природоохоронних функцій та збереження біорізноманіття НПП «Мале Полісся» у контексті інтеграції до національної та Смарагдової екологічних мереж».

керівник роботи Казімірова Л.П., кандидат біол. наук, доцент.

Затверджено наказом ректора університету від 25 серпня 2025 року № 65.

2 Строк подання здобувачем роботи на кафедру 15 грудня 2025 року.

3 Вихідні дані до роботи: наукова література з питання становлення і розвитку Всеєвропейської екологічної мережі, Смарагдової мережі, Літопис природи та наукові праці співробітників НПП «Мале Полісся», офіційний сайт Смарагдової мережі.

4 Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити): 1 Екологічні мережі як інструмент збереження біотичного і ландшафтного різноманіття.

2 Природоохоронне значення Національного природного парку «Мале Полісся».

3 Збереження біорізноманіття Національного природного парку «Мале Полісся» шляхом функціонування екологічних мереж.

5 Дата видачі завдання 29 вересня 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва розділу кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітка
1 Вступ	до 01.11	вик.
2 Екологічні мережі як інструмент збереження біотичного і ландшафтного різноманіття	до 10.11	вик.
3 Природоохоронне значення Національного природного парку «Мале Полісся»	до 25.11	вик.
4 Збереження біорізноманіття Національного природного парку «Мале Полісся» шляхом функціонування екологічних мере	до 01.12	вик.
5 Висновки	до 4.12	вик.
6 Перелік джерел посилання	до 8.12	вик.

Здобувач

Мар'яна МИКИТЮК

Керівник

кваліфікаційної роботи

Людмила КАЗІМІРОВА

АНОТАЦІЯ

Тема – Оцінка природоохоронних функцій та збереження біорізноманіття НПП «Мале Полісся» у контексті інтеграції до національної та Смарагдової екологічних мереж.

Автор – студ. ЕКОЛМ-24-1, Мар'яна МИКИТЮК.

Керівник – доцент кафедри екології та біологічної освіти, кандидат біологічних наук, доцент Людмила КАЗІМІРОВА.

Кваліфікаційна робота викладена на 80 сторінках, містить 6 таблиць, 12 рисунків і перелік джерел посилання, що включає 67 джерел.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: НПП «МАЛЕ ПОЛІССЯ, ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА, СМАРАГДОВА МЕРЕЖА, ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ, ПРИРОДООХОРОННІ ФУНКЦІЇ.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні та нормативні основи функціонування Всеєвропейської та Смарагдової екологічних мереж, вказати значення Хмельницької області в їх структурі; охарактеризовано структуру екологічної мережі Хмельницької області; оцінено природоохоронне значення і біотичне різноманіття НПП «Мале Полісся»; охарактеризовано значення НПП «Мале Полісся» в структурі національної та регіональної екомереж; досліджено статус Парку як складової Смарагдової мережі та відповідність її критеріям; розроблено пропозиції щодо удосконалення інтеграції НПП «Мале Полісся» до системи екологічних мереж і збереження його біорізноманіття.

15.12.2025 р.

Мар'яна МИКИТЮК

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	5
1 Екологічні мережі як інструмент збереження біотичного і ландшафтного різноманіття	8
1.1 Всеєвропейська екологічна мережа та її формування в Україні	8
1.2 Структура екологічної мережі Хмельницької області	14
1.3 Правові основи, принципи формування та імплементація в Україні Смарагдової мережі	18
2 Природоохоронне значення Національного природного парку «Мале Полісся»	25
2.1 Загальна характеристика	25
2.2 Природні умови	28
2.3 Стан і характеристика біоти	34
2.4 Природно-заповідний фонд	47
3 Збереження біорізноманіття Національного природного парку «Мале Полісся» шляхом функціонування екологічних мереж	49
3.1 Просторове розташування Парку у структурі національної екологічної мережі	49
3.2 Роль Парку як складової Смарагдової мережі	51
3.3 Рекомендації з удосконалення інтеграції парку в національну та Смарагдову екологічні мережі і збереження його різноманіття	60
Висновки	67
Перелік джерел посилання	70
Додаток А Апробація результатів кваліфікаційної роботи	81

ВСТУП

Актуальність теми. Умови глобальної екологічної нестабільності, деградації природних екосистем та зростання антропогенного тиску обумовлюють необхідність впровадження ефективних механізмів збереження біорізноманіття та природних ландшафтів. Одним із таких механізмів є формування екологічних мереж – просторово пов'язаних систем природоохоронних територій, що забезпечують підтримання екосистемної цілісності та міграційної зв'язності видів. В Україні триває процес формування національної екологічної мережі як складової Всеєвропейської екологічної мережі. Паралельно, в межах виконання міжнародних природоохоронних зобов'язань, в Україні триває формування Смарагдової мережі – європейської системи природоохоронних територій, створеної на оселищній основі відповідно до положень Бернської конвенції.

Національний природний парк «Мале Полісся» є важливою ланкою обох систем. Водночас актуальним залишається питання забезпечення територіальної цілісності, охорони біоти та ефективного виконання природоохоронних функцій у контексті інтеграції парку до екологічних мереж, що потребує комплексної оцінки із залученням аналітичних підходів та інструментів природоохоронного планування.

Мета дослідження – оцінити природоохоронні функції та стан біорізноманіття НПП «Мале Полісся» у контексті його включення до національної та Смарагдової екологічних мереж, а також розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення інтеграції Парку в ці мережі.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено розв'язання таких завдань:

- проаналізувати теоретичні та нормативні основи функціонування Всеєвропейської та Смарагдової екологічних мереж, вказати значення Хмельницької області в їх структурі;

- охарактеризувати структуру екологічної мережі Хмельницької області;
- оцінити природоохоронне значення і біотичне різноманіття НПП «Мале Полісся»;
- охарактеризувати значення НПП «Мале Полісся» в структурі національної та регіональної екомереж;
- дослідити статус парку як складової Смарагдової мережі та відповідність її критеріям;
- розробити пропозиції щодо удосконалення інтеграції НПП «Мале Полісся» до системи екологічних мереж і збереження його біорізноманіття.

Об'єкт дослідження: Національний природний парк «Мале Полісся» як елемент національної та європейської системи екологічних мереж.

Предмет дослідження: природоохоронні функції, біорізноманіття та просторові характеристики НПП «Мале Полісся» в контексті інтеграції до екологічної мережі України та Смарагдової мережі.

У процесі виконання роботи використано як теоретичні, так і емпіричні методи. До теоретичних методів належить аналіз і узагальнення наукових публікацій, законодавчих і нормативних документів, що регулюють функціонування екологічної та Смарагдової мереж в Україні, а також матеріалів Бернської конвенції та Оселищної директиви ЄС.

Із емпіричних методів застосовано описовий і порівняльний підходи для характеристики біорізноманіття, структури оселищ, стану їх збереження та природоохоронної значущості НПП «Мале Полісся». Проведено аналіз картографічних матеріалів, таксаційних планів і офіційних форм стандартних даних (SDF) Смарагдової мережі. Оцінка природних оселищ здійснювалася відповідно до критеріїв резолюцій № 4 і № 6 Бернської конвенції.

Інноваційність дослідження полягає в тому, що проведено критичний аналіз офіційної інформації щодо об'єкту Смарагдової мережі UA0000123 «Ізяславсько-Славутський», виявлено неточності в межах, площі та складі

оселищ і видів. Обґрунтовано доцільність уточнення просторових параметрів, номенклатури біоти та наявних природоохоронних об'єктів.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані при розробці менеджмент-планів НПП «Мале Полісся», удосконаленні природоохоронних заходів на території парку, підготовці обґрунтування для потенційного розширення Смарагдової мережі.

Результати дослідження становлять джерело актуалізованої інформації для внесення до «Літопису природи» та можуть бути використані у природоохоронній та планувальній діяльності Парку, а також в екологічній освіті, просвітницькій роботі та підготовці навчальних матеріалів для закладів освіти регіону. Запропоновані рекомендації з удосконалення інтеграції Парку в національну та Смарагдову екологічні мережі і збереження його різноманіття можуть стати основою для рішень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи: окремі її аспекти та одержані узагальнення були апробовані на міжнародній науково-практичній конференції «Подільські читання-2025: Науковий простір: міждисциплінарні напрями та стратегії розвитку територіальних громад», яка відбулась у м. Тернопіль, 6–7 листопада 2025 р. (Додаток А).

1 ЕКОЛОГІЧНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОТИЧНОГО І ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

1.1 Всеєвропейська екологічна мережа та формування національної екомережі України

Формування екологічних мереж є одним із ключових напрямів сучасної природоохоронної політики, спрямованої на збереження біотичного та ландшафтного різноманіття в умовах зростаючого антропогенного тиску. У науковій літературі екологічна мережа розглядається як просторово організована система природних і напівприродних територій, об'єднаних з метою забезпечення екологічних зв'язків, підтримання популяцій видів і функціонування екосистем у довгостроковій перспективі (насамперед шляхом протидії фрагментації середовищ) [1–3]. Такий підхід ґрунтується на засадах ландшафтно-екології, відповідно до яких ізольоване збереження окремих природоохоронних об'єктів є недостатнім для ефективної охорони природи.

Всеєвропейська екологічна мережа. Ідея формування Всеєвропейської екологічної мережі (Панєвропейська екологічна мережа, Pan-European Ecological Network, PEEN) почала активно розвиватися на початку 1990-х років у відповідь на проблему фрагментації природних середовищ у Європі. Важливим етапом стала Міжнародна конференція з охорони природної спадщини Європи, що відбулася у Маастрихті (Нідерланди) у 1993 році, де було вперше чітко сформульовано необхідність створення континентальної екологічної мережі [2]. Подальший розвиток цієї ідеї відбувся у 1995 році з ухваленням Всеєвропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття (далі – Стратегія) (Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy, PEBLDS) [4].

Стратегія була прийнята на Третій конференції міністрів «Довкілля для Європи», що проходила в м. Софія (Болгарія, від 23 жовтня до 25 жовтня 1995 року). У цьому документі, розробленому спільно з UNEP та іншими організаціями, Всеєвропейська екологічна мережа визначається як операційна

база для реалізації заходів зі збереження природи у масштабі всього Європейського континенту. Відповідно до стратегії, мережа має створюватися через фізичне сполучення природоохоронних територій (ядра) за допомогою екологічних коридорів і буферних зон [4; 5].

Стратегія передбачає, що екомережа становитиме як фізичну мережу охоронюваних екосистем і ландшафтів європейського значення, так і координаційний механізм для впровадження спільних заходів між учасниками Стратегії. Підкреслюється, що на мережу покладаються основні стратегічні цілі, а її створення ґрунтуватиметься на існуючих ініціативах [4].

Стратегія загальноєвропейської екологічної мережі не є окремим політичним інструментом, законом чи директивою. Вона затвердила рамки для інтеграції діючих угод, програм та ініціатив у галузі охорони природи, землекористування, планування та розвитку сільських і міських населених пунктів. В основу мережі покладено різні існуючі ініціативи, включно з концепцією Всеєвропейської екологічної мережі [4], Бернською конвенцією [5], Оселищною [6] та Пташиною [7] Директивами ЄС та іншими національними і регіональними екомережами [2; 4].

Як бачимо, Всеєвропейська стратегія збереження біологічного і ландшафтного різноманіття розроблена в тісній координації з іншими міжнародними угодами, зокрема визначне значення має Конвенція про збереження дикої фауни та флори і природних середовищ їх проживання (Бернська конвенція) [5].

Наразі Бернська конвенція й інші структури узгоджують свої плани зі світовими стратегіями (Aichi, Kunming-Montreal) щодо захисту 30 % територій до 2030 року і забезпечення екологічної цілісності та Стратегії ЄС з біорізноманіття до 2030 року [8–10].

Основні компоненти екологічної мережі. Згідно з міжнародними документами, ядром будь-якої екологічної мережі мають бути природні території виняткової цінності (так звані core areas або ядра мережі), з'єднані між собою екологічними коридорами для забезпечення міграції і розселення

видів. Навколо ядер формуються буферні зони, які зменшують вплив антропогенних чинників і відтворюють перехідні зони від дикої природи до оброблених ландшафтів. Крім того, важливим елементом мережі є реконструкційні чи відновлювальні зони (restoration areas), призначені для покращення зв'язності там, де вона порушена. Така 4-типова структура (ядра, коридори, буферні і відновлювальні зони) яку показує рисунок 1.1 відповідає викладеним у фундаментальних працях ландшафтної екології вимогам до збереження й відновлення функцій природних систем [4; 11; 12].

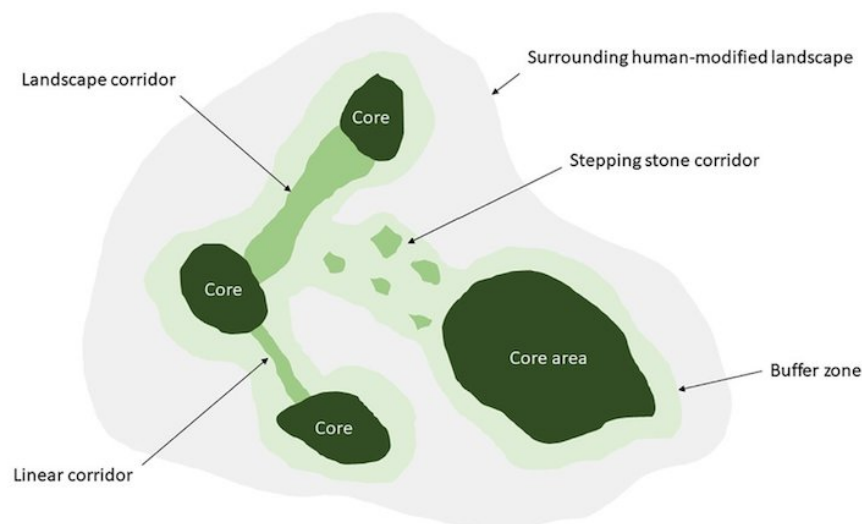

Рисунок 1.1 – Модель структурних елементів екологічної мережі [13]

Європейські ініціативи уточнюють цей набір компонентів. Наприклад, EU Директива Habitats (стаття 10) вимагає від держав-членів працювати над покращенням екологічної цілісності існуючої мережі охоронюваних територій та охороняти ландшафтні елементи, важливі для дикої фауни (природні коридори, річки тощо). Цим вимогам відповідають положення Стратегії біорізноманіття ЄС на 2030 рік, де ключовою метою є забезпечення зв'язності й відновлення екосистем по всій Європі. Наприклад, Європейське агентство з довкілля зазначає, що «просторово узгоджена та ефективно керована мережа охоронюваних територій є передумовою зупинки втрати видів і середовищ їх існування». Це означає, що для зупинки біорізноманітного колапсу держави повинні не лише розширювати покриття територій охороною (30 % є ціллю),

але й забезпечувати їх екологічну цілісність через мережу коридорів і під'єднання різних регіонів [14].

Європейська комісія прямо підтримує плани зі створення єдиної мережі природно-охоронних зон на континенті, інвестуючи у відновлення екосистем і розвиток зелених коридорів. Дані європейської статистики свідчать, що площа охоронюваних територій у ЄС зростає, але водночас зростає і усвідомленість: площа – це лише перший крок, а якісна зв'язність і ефективність управління мають стати наступним пріоритетом [3; 14].

В цілому, на міжнародному рівні сформувався розуміння, що Всеєвропейська екологічна мережа має формуватися як синергія існуючих ініціатив – PEEN, Emerald Network, Natura 2000 [15] та інші національні схеми разом утворюють цілісний каркас європейської екологічної політики. Кожен регіон та держава вкладають свої «вузли» (надзвичайно цінні ділянки), які в сукупності з'єднуються континентальними коридорами. Ця широка координація закладає основу для подальшого розвитку національних екомереж, в тому числі й в Україні.

Отже, Всеєвропейська екологічна мережа сформувалася як результат тривалого розвитку міжнародних природоохоронних ініціатив і наукових підходів. Вона поєднує правові інструменти, інституційні механізми та просторові рішення, спрямовані на збереження біорізноманіття в масштабі всього континенту. Саме ці міжнародні засади стали теоретичною та методологічною основою для формування національних екологічних мереж, зокрема й в Україні.

Національна екологічна мережа. В Україні сформовано нормативно-правові передумови для розвитку екологічної мережі шляхом ухвалення Законів України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» (2000) [16] та «Про екологічну мережу України» (2004) [17]. Зазначені документи визначають створення екомережі як логічний етап розвитку природоохоронної діяльності держави

та важливий чинник інтеграції України до європейського природоохоронного простору.

У Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року формування екологічної мережі та припинення втрат біологічного й ландшафтного різноманіття визначено одними з ключових національних пріоритетів. Серед основних завдань передбачалося збільшення площі національної екомережі до рівня, необхідного для забезпечення екологічної безпеки, а також поетапне розширення територій природно-заповідного фонду до 15 % площі держави. Площа територій національної екологічної мережі до 2030 року має сягати 41 % [18].

Для визначення територіальної структури екологічної мережі України, планування заходів з її формування, узгодження регіональних та місцевих схем, а також національної екологічної мережі із Всеєвропейською екологічною мережею розробляється Генеральна схема екологічної мережі України, яка є складовою частиною Генеральної схеми планування території України [19].

Оскільки екологічна мережа – це структура природного характеру, її межі зумовлені переважно природними факторами.

Перелік ключових територій екомережі включає території та об'єкти природно-заповідного фонду, водно-болотні угіддя міжнародного значення, інші території, у межах яких збереглися найбільш цінні природні комплекси. Території та об'єкти природно-заповідного фонду України в національній екомережі виконуватимуть функції як природних осередків, так і буферних зон та екокоридорів.

Перелік сполучних територій екомережі включає території, що забезпечують зв'язки між ключовими територіями та цілісність екомережі. Це головні широтні та меридіональні природні коридори, що забезпечують природні зв'язки зонального характеру(рисунок 1.2):

– широтні коридори – поліський (лісовий), галицько-слобожанський (лісостеповий), південноукраїнський (приморсько-степовий);

– меридіальні екокоридори – Дністровський, Бузький, Дніпровський, Сіверсько-Донецький.

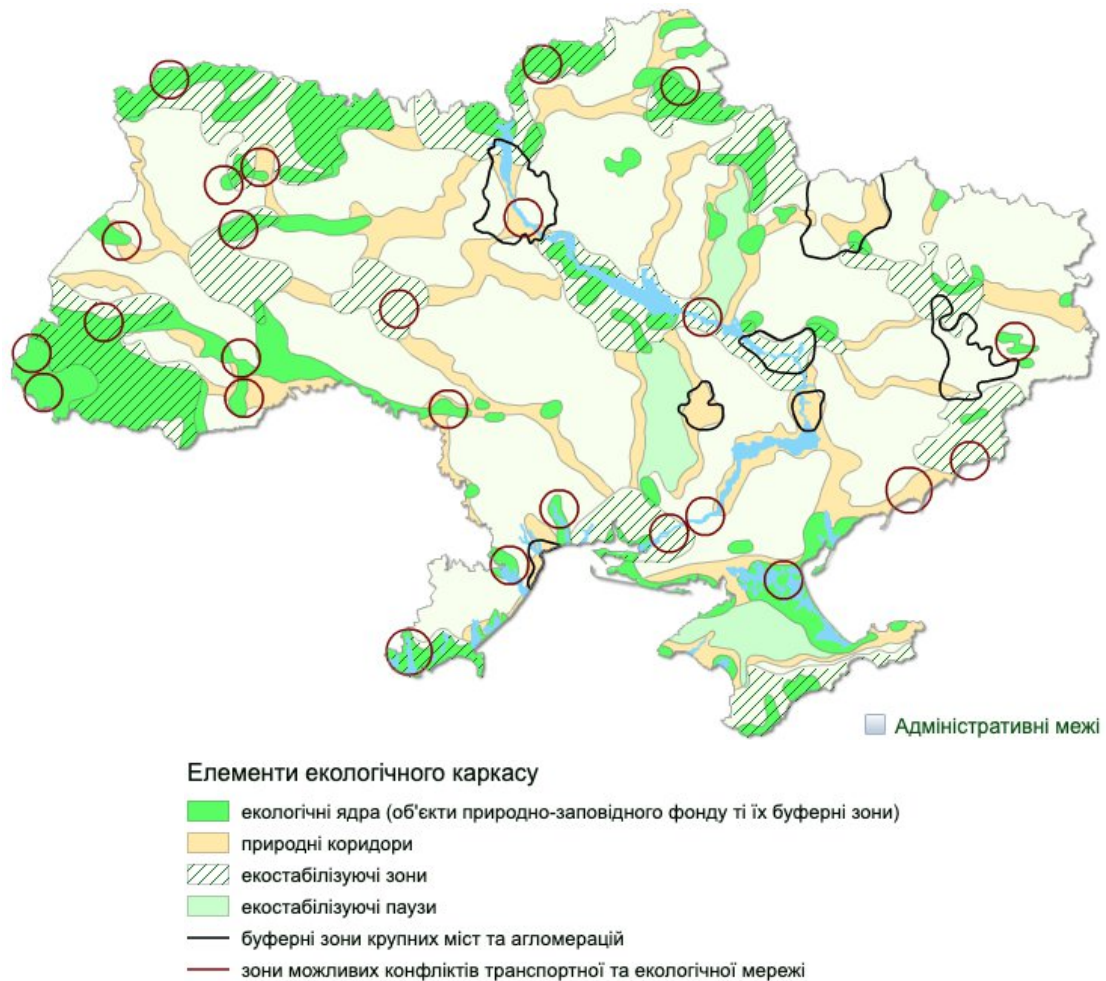

Рисунок 1.2 – Схема національної екологічної мережі України [20]

Перелік буферних зон екомережі включає території навколо ключових територій, які запобігають негативному впливу господарської діяльності на суміжні. Це можуть бути не лише території екстенсивного використання (пасовища, сіножаті, експлуатаційні ліси, ставки тощо), а й орні землі з безпечним веденням сільського господарства (без застосування мінеральних добрив).

Перелік відновлюваних територій екомережі включає території, що являють собою порушені землі, деградовані і малопродуктивні землі та землі, що зазнали впливу негативних процесів та стихійних явищ, інші території, важливі з точки зору формування просторової цілісності екомережі. Відновлювані території в силу свого розташування і потенційних функцій

відіграють значну роль у просторі екомережі, особливо там, де втручання людини необхідне для відновлення природних характеристик [21–23].

1.2 Структура екологічної мережі Хмельницької області

Схему екологічної мережі Хмельницької області затверджено рішенням сьомої сесії Хмельницької обласної ради №37-7/2016 від 28 липня 2016 р. [24].

Ієрархічну структуру мережі складають природні ядра та екокоридори транснаціонального, національного, регіонального й місцевого рівнів. На території Хмельниччини виявлено 15 природних ядер: 3 національного, 5 регіонального, 7 місцевого рівнів. Їх сполучають 3 екокоридори національного (2 з них є транснаціональними), 5 – регіонального та 3 – місцевого рівнів (рисунок 1.3).

Найвищою концентрацією біорізноманіття характеризуються природні ядра, що знаходяться на півдні (національний природний парк «Подільські Товтри», ландшафтні заказники «Дністровський» та «Калюський»), півночі (національний природний парк «Мале Полісся») та в центральній частині області (проектований національний природний парк «Верхнє Побожжя»).

Для забезпечення внутрішньо- та міжпопуляційних контактів, обміну генофондом, для розселення та міграції видів рослин, тварин та грибів ці природні ядра зв'язуються з іншими центрами біорізноманіття через 3 екокоридори національного рівня: Галицько-Слобожанський, Південнобузький та Дністровський. Дністровський екокоридор також має міжнародне значення [24; 25].

Крім цього, завдяки особливостям структури природно-заповідного фонду області (наявність одного з найбільших у Європі національних природних парків – «Подільські Товтри», обґрунтована доцільність виділення комплексних природних ядер дифузного типу. Завдяки такому підходу виділено додатково 8 субкоридорів регіонального й локального рівнів, деякі з яких (на частині протяжності) збігаються з коридорами

регіональної екомережі, а деякі виходять далеко за межі дифузного природного ядра, яким є національний природний парк «Подільські Товтри» й відіграють важливу роль в оптимізації структури регіональної екомережі.

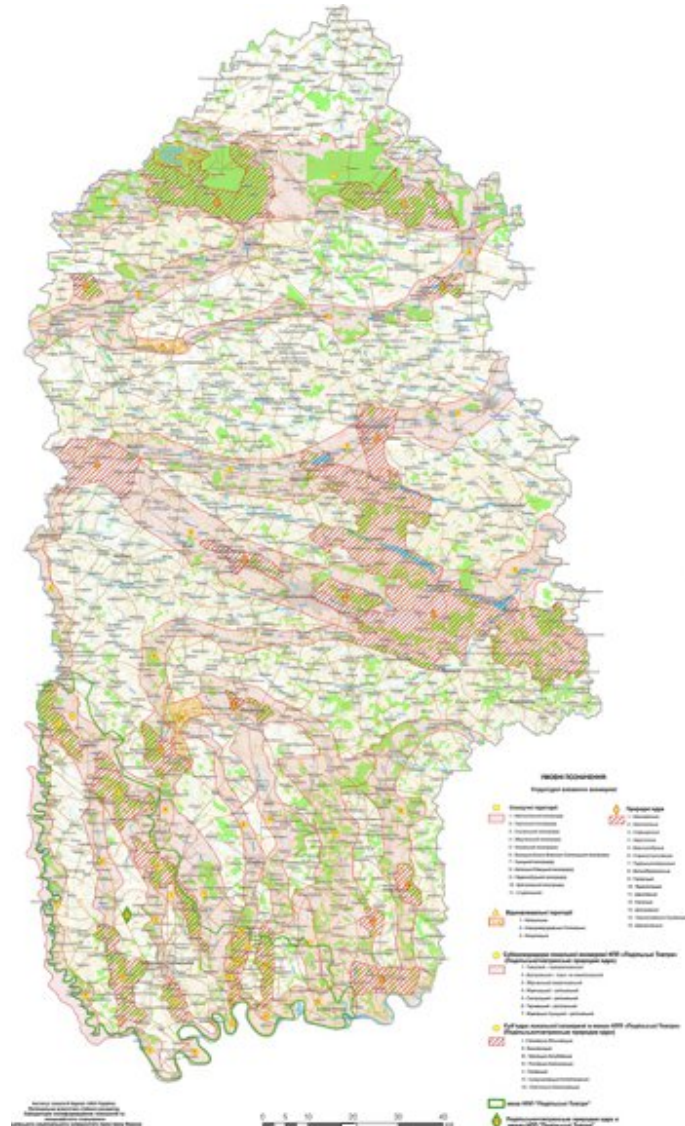

Рисунок 1.3 - Схема екологічної мережі Хмельницької області [24]

Також виділено 7 локальних ядер локальної екомережі дифузного ядра – національний природний парк «Подільські Товтри».

Екологічна мережа Хмельниччини органічно інтегрована в схеми національної та транснаціональної екомереж. Територією області проходять три екокоридори національного рівня: один широтний – Галицько-Слобожанський лісостеповий та два меридіальні – Південнобузький і

Дністровський. Галицько-Слобожанський екокоридор на заході простягається в напрямку Польщі.

Екомережа Хмельниччини добре вписується у схеми національної і транснаціональної екомереж. По території області проходять три національні екокоридори: один широтний – Галицько-Слобожанський лісостеповий і два меридіальних – Південнобузький та Дністровський.

Галицько-Слобожанський екокоридор на сході виходить на територію Російської Федерації, а на заході – до Польщі.

Південнобузький екокоридор перетинається у зоні Полісся з Поліським екокоридором, у лісостеповій зоні – з Галицько-Слобожанським, у степовій – Південно-Українським, а на узбережжі Чорного моря – з Прибережно-Морським коридорами національного рівня. Він з'єднує природні ядра Хмельниччини з ядрами Волинської, Львівської, Тернопільської, Вінницької, Кіровоградської, Одеської та Миколаївської областей, забезпечуючи збереження, міграцію організмів не тільки в меридіальному напрямку, а й в межах лісостепової, степової та прибережно-морської природних зон. Південнобузький екокоридор є транскордонним між Білорусією, Польщею та Україною.

Дністровський екокоридор з'єднує ключові території Хмельниччини з з ядрами у Вінницькій, Одеській, Тернопільській, Чернівецькій та Львівській областях та Молдові. Проходячи по південній межі західного Поділля екокоридор з'єднує Збручанський, Калюсько-Ровецький регіональні екокоридори, Бужоцько-Бузько-Вовксько-Смотрицький та Ушицький екокоридори місцевого значення. Також він має міжнародне значення, оскільки проходить територіями України та Молдови.

Через Малополіський регіональний екокоридор екомережа Хмельниччини сполучається з Кременецьким горбогінним (частина Галицько-Слобожанського національного екокоридору) та Поліським національними екокоридорами, а на заході – з ядрами гірських систем Карпат та Люблінським Поліссям Польщі [24; 25].

Горинський екокоридор з'єднує національний Кременецький горбогірний екокоридор з Малополіським, сполучає природні ядра Мальованське та Малополіське на Хмельниччині, Дермансько-Мостівське – на Рівненщині (яке через Цумансько-Надслучанську сполучну територію переходить у Поліський екокоридор), Стирське – на Львівщині, далі – ядра гірських систем Карпат та Люблінського Полісся Польщі. На сході Горинський екокоридор через Малополіський, а потім Мальовансько-Баранівський екокоридори також сполучається з Поліським національним екокоридором.

На заході на території Авратинського ядра сполучаються Случанський, Південнобузький та Збручанський екокоридори. В центральній частині області через територію проектованого національного природного парку «Верхнє Побужжя» (Верхньобузьке природне ядро) Случанський екокоридор сполучається з Південнобузьким національним та Бужоцько-Бузько-Вовксько-Смотрицьким місцевого значення коридорами [24].

Подальший розвиток екологічної мережі Хмельницької області має ґрунтуватися на поєднанні просторового планування, науково обґрунтованої охорони біорізноманіття та інтеграції природоохоронних пріоритетів у соціально-економічний розвиток регіону.

В умовах фрагментованого природного середовища особливого значення набуває не лише збереження наявних ключових територій, а й забезпечення їх функціональної зв'язаності шляхом формування та відновлення екологічних коридорів різного рівня.

Перспективи розвитку екомережі області пов'язані з розширенням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, насамперед за рахунок включення цінних лісових, лучних, болотних і заплавних комплексів, які зберегли високий рівень природності та репрезентують оселища європейського значення. Важливим напрямом є актуалізація регіональної схеми екологічної мережі з урахуванням сучасних даних про поширення рідкісних і зникаючих видів, оселищ Бернської конвенції та елементів

Смарагдової мережі.

Подальший розвиток екомережі Хмельниччини має також передбачати узгодження природоохоронних заходів із документами просторового планування територіальних громад, зокрема схемами планування та комплексними планами просторового розвитку. Це дозволить мінімізувати конфлікти між природоохоронним і господарським використанням земель, а також забезпечити збереження екологічних коридорів у процесі урбанізації та розвитку інфраструктури.

Окремої уваги потребує відновлення деградованих екосистем, зокрема порушених лісових ділянок, малих річок і водно-болотних угідь, які виконують ключову роль у підтриманні ландшафтної цілісності та екологічної стабільності регіону. У цьому контексті екологічна мережа має розглядатися не як статична схема, а як динамічна система, здатна адаптуватися до змін клімату та зростання антропогенного навантаження.

Загалом, подальший розвиток екологічної мережі Хмельницької області є передумовою збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, підвищення екологічної стійкості території та виконання Україною національних і міжнародних зобов'язань у сфері охорони довкілля.

1.3 Правові основи, принципи формування та імплементація в Україні Смарагдової мережі

Організаційно-правові та методологічні засади Смарагдової мережі. Ключовим міжнародно-правовим документом, що визначає правові основи формування Смарагдової мережі, є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), ухвалена 19 вересня 1979 року в місті Берн (Швейцарія) та така, що набула чинності 1 червня 1982 року [5; 26].

Україна ратифікувала Бернську конвенцію з певними застереженнями Законом України № 436/96-ВР від 29 жовтня 1996 року; для України вона

набула чинності з 1 травня 1999 року [27].

Метою Бернської конвенції є збереження дикої флори і фауни у їхніх природних середовищах існування, насамперед тих видів і оселищ, охорона яких потребує міжнародної співпраці між державами, а також сприяння такій співпраці. Особливу увагу Конвенція приділяє зникаючим і вразливим видам, у тому числі мігруючим [26; 28; 29].

Основним інструментом реалізації положень Бернської конвенції є створення Смарагдової мережі (Emerald Network). Вона формується на територіях держав – членів і спостерігачів Конвенції та ініціюється і координується її органами. Головною метою створення Смарагдової мережі є збереження природної флори, фауни та природних оселищ.

Держави – члени Європейського Союзу виконують вимоги Бернської конвенції шляхом формування мережі Natura 2000. Смарагдова мережа і мережа Natura 2000 базуються на спільній методології та єдиних наукових підходах; принципова відмінність полягає в тому, що Смарагдова мережа створюється за межами ЄС і виконує, зокрема, підготовчу роль для держав-кандидатів щодо подальшої інтеграції до Natura 2000 [26; 30].

Території мережі Natura 2000 у межах Європейського Союзу та об'єкти Смарагдової мережі поза його межами формують основу Загальноєвропейської екологічної мережі, яка спрямована на забезпечення довготривалого збереження найбільш цінних європейських видів і природних середовищ їх існування та також підтримується Бернською конвенцією.

Метою створення мережі Natura 2000 є гарантування тривалого збереження найцінніших і зникаючих видів біоти та типів оселищ. Її формування визначається положеннями двох директив Європейського Союзу у сфері охорони природи – Оселищної та Пташиної [30; 31].

Формування Смарагдової мережі ґрунтується на низці базових принципів. Ключовим є принцип наукової обґрунтованості, який передбачає відбір територій виключно на підставі достовірних даних про наявність оселищ і видів, визначених Резолюціями Бернської конвенції. Не менш

важливим є принцип репрезентативності, що полягає у включенні до мережі достатньої кількості ділянок для забезпечення довготривалого збереження типових і рідкісних природних комплексів. Принцип цілісності та зв'язаності передбачає формування мережі як системи взаємопов'язаних територій, здатних забезпечувати міграцію видів і підтримання екологічних процесів. Принцип інтеграції означає узгодження заходів зі збереження Смарагдових територій з іншими видами землекористування та документами просторового планування.

Відбір територій для включення до мереж Natura 2000 і Смарагдової мережі здійснюється на основі чітко визначених наукових критеріїв. Згідно зі статтями 3 і 4 Оселищної директиви ЄС, держави-члени визначають території особливої охорони (Special Areas of Conservation, SAC) з метою забезпечення сприятливого стану збереження кожного типу оселища та виду в межах їх поширення. Відповідно до статті 4 Пташиної директиви ЄС, мережа має охоплювати спеціальні природоохоронні території (Special Protection Areas, SPA), визначені для 194 видів птахів, що перебувають під загрозою зникнення, а також для всіх мігруючих видів.

Структуру природоохоронної мережі Natura 2000 країн Європейського Союзу відображено на рисунку 1.4 [32–34].

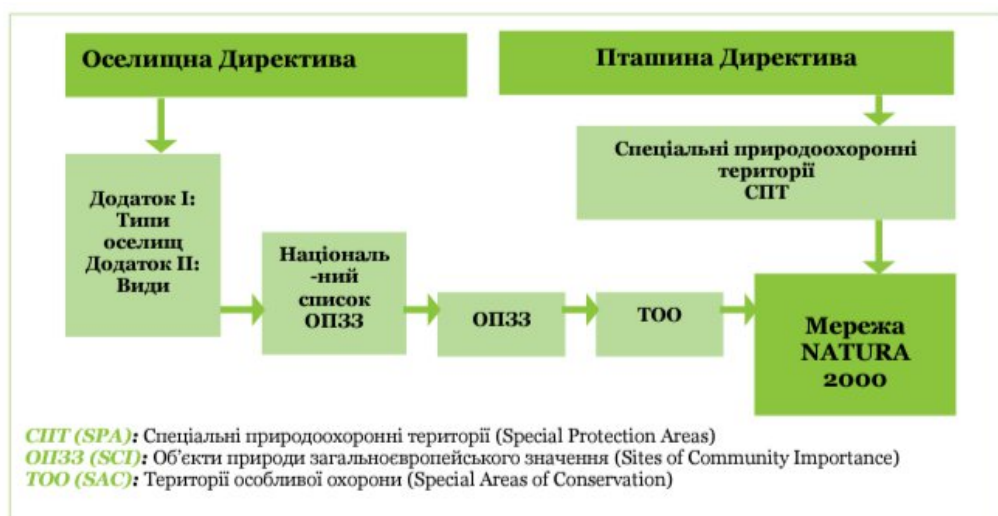

Рисунок 1.4 – Структурні елементи природоохоронної мережі Natura 2000 країн Європейського Союзу [34]

До складу Смарагдової мережі та мережі Natura 2000 відбираються території, які характеризуються наявністю природних оселищ, включених до Резолюції 4 Бернської конвенції «Перелік природних оселищ, що перебувають під загрозою і потребують спеціальних заходів щодо їх збереження», а також є місцями існування видів рослин і тварин, охоронюваних на європейському рівні відповідно до Резолюції 6 Бернської конвенції «Перелік видів, що потребують спеціальних заходів зі збереження їх оселищ, включаючи мігруючі види».

До складу Смарагдової мережі території включаються за спеціальною процедурою, визначеною Рекомендацією № 16 Постійного комітету Бернської конвенції від 1989 року «Території особливого природоохоронного інтересу (Areas of Special Conservation Interest, ASCI), що мають важливе значення для охорони видів та оселищ».

На першому етапі формується попередній перелік територій ASCI на основі детального аналізу інформації, що міститься в національних базах даних держав – учасниць формування Смарагдової мережі.

На наступному етапі цей перелік проходить експертне узгодження групою фахівців з питань природоохоронних територій та екологічних мереж у межах відповідного біогеографічного регіону. Після цього узгоджений список подається на розгляд Постійного комітету Бернської конвенції для затвердження [25; 27; 28].

Природоохоронні заходи, передбачені Бернською конвенцією, мають комплексний характер і за своєю суттю повинні інтегруватися у загальну екологічну політику країн-учасниць, стратегії регіонального просторового планування та господарської діяльності, а також сприяти підвищенню рівня екологічної культури населення.

Наявність на певній території значної частки популяцій видів рослин і тварин, а також площ природних оселищ, включених до Резолюцій № 4 та № 6 Бернської конвенції, дає підстави для визначення її відповідності критеріям ASCI (Areas of Special Conservation Interest) – територій особливого

природоохоронного інтересу. Такі території є складовими Смарагдової мережі та мережі Natura 2000 і призначені для охорони видів і оселищ, перелічених у зазначених резолюціях. Саме цим зумовлена принципова відмінність підходів до формування Смарагдової мережі та мережі Natura 2000 від традиційної для України практики створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Відповідно, територія не може бути включена до складу Смарагдової мережі лише на підставі наявності національного природоохоронного статусу, якщо вона не відповідає критеріям ASCI щодо представленості видів і природних оселищ [28; 29].

Мережа Natura 2000 охоплює 18,6 % площі Європейського Союзу [35], а забезпечення її збереження є обов'язковою умовою членства в ЄС. Водночас Natura 2000 виконує не лише важливу природоохоронну, а й суттєву соціально-економічну функцію.

Визначаючи території Смарагдової мережі, кожна держава бере на себе відповідальність за їх ефективне збереження. Водночас інші європейські країни розраховують на те, що ці території повноцінно виконуватимуть свою природоохоронну функцію у загальноєвропейській системі збереження біорізноманіття.

Участь України у формуванні Смарагдової мережі. Створення Смарагдової мережі в Україні передбачене Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 16 вересня 2014 року. Подальший розвиток та імплементація положень, пов'язаних із формуванням Смарагдової мережі, набули особливої актуальності у зв'язку з набуттям Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році, що зумовлює необхідність поступового наближення національної системи охорони біорізноманіття до вимог і стандартів ЄС, зокрема у сфері мережі Natura 2000 та пан'європейських підходів до збереження оселищ і видів [37].

Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації положень двох ключових директив Європейського Союзу у сфері охорони біотичного

різноманіття: Директиви № 92/43/ЄС про збереження природних оселищ дикої флори і фауни (Оселищна директива) та Директиви № 2009/147/ЄС про збереження диких птахів (Пташина директива), що передбачено розділом «Охорона природи» Додатка ХХХ до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» [6; 7].

З метою нормативного забезпечення функціонування Смарагдової мережі в Україні розроблено та зареєстровано у Верховній Раді України законопроект «Про території Смарагдової мережі» (№ 4461), який станом на сьогодні ще не ухвалено [38].

У грудні 2019 року на 39-му засіданні Постійного комітету Бернської конвенції у місті Страсбург (Франція) було оновлено Офіційний список схвалених територій Смарагдової мережі Європи. Згідно з офіційними даними Секретаріату Бернської конвенції, Смарагдова мережа в межах України налічує 377 територій загальною площею 80,98 тис. км² (близько 8 млн га), що становить приблизно 13,4 % площі держави. Водночас існуюча мережа визнана достатньою лише для близько 40 % видів і природних оселищ, які перебувають під охороною на європейському рівні [30; 39].

Постійний комітет Бернської конвенції також підтримав пропозиції України та ухвалив рішення щодо необхідності охорони двох нових типів природних оселищ із включенням їх до Резолюції 4 Бернської конвенції, а саме континентальних кретофільних соснових лісів і тимчасових солонуватих водойм у депресіях степової зони (поди) [30; 40].

Впродовж кілька років вченими України напрацьовано чимало наукового матеріалу що оселищ території України.

Протягом 2019 року подано та опрацьовано спільно з експертами Секретаріату Бернської конвенції 106 пропозицій про створення нових об'єктів Смарагдової мережі в Україні площею близько 2 млн га.

Внаслідок військових дій рашистів території Смарагдової мережі України зазнають впливів через пожежі, обстріли, проїзд важкої техніки, забруднення токсичними речовинами, мають місце випадки знищення

оселищ.. За офіційними даними Міністерства охорони довкілля та природних ресурсів України через воєнні дії під загрозою знищення опинились 160 територій Смарагдової мережі України загальною площею 29 тис. кв. км. В подальшому слід провести обстеження та фіксацію всіх пошкоджень, обрахунок нанесених збитків та розробити заходи з відновлення природних комплексів та оселищ.

Об'єкти Смарагдової мережі в Хмельницькій області. Відповідно до Оновленого списку офіційно прийнятих Смарагдових об'єктів, прийнятих на 39-ій зустрічі Постійної комісії Бернської конвенції, які затверджені від 3 грудня до 9 грудня 2019 року у місті Страсбург, на території Хмельницької області є 8 об'єктів. Таблиця 1.1 демонструє вибірку з цього Оновленого списку для об'єктів Хмельницької області [41; 42].

Таблиця 1.1 – Смарагдові об'єкти Хмельницької області в оновленому переліку об'єктів Смарагдової мережі (Страсбург, 2019) [41]

Site Code	Site Name	Site Area (Ha)	Birds species number	Other species number	Habitat number	Total features	Biogeo region(s)
UA0000011	Podilski Tovtry National Nature Park	261521,0	37	42	28	107	CON
UA0000123	Iziaslavsko-Slavutytskyi	32329,0	38	12	18	68	Так само
UA0000124	Maliiovanka Regional Landscape Park	16908,0	36	16	18	70	– // –
UA0000169	Verkhnie Pobozhzhia	13339,0	20	31	15	66	– // –
UA0000228	Barskyi	2815,0	32	6	12	50	– // –
UA0000229	Bereznenskyi	128,0	26	4	1	31	– // –
UA0000241	Kuzmyskyi	1240,0	34	4	5	43	– // –
UA0000249	Starosyniavskyi	518,0	25	6	4	35	– // –

2 ПРИРОДООХОРОННЕ ЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «МАЛЕ ПОЛІССЯ»

2.1 Загальна характеристика

Національний природний парк «Мале Полісся» створено відповідно до Указу Президента України від 2 серпня 2013 року № 420/2013 «Про створення національного природного парку «Мале Полісся». Адміністративно територія Парку знаходиться в межах Хмельницької області на території Шепетівського адміністративного району [43; 44].

Парк створено з метою збереження цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів східної частини Малого Полісся, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення.

Парк віднесено до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України, управління Парком здійснює Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства.

У відповідності до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [45], національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Основними завданнями Парку є [43; 44]:

– збереження цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, що знаходяться на його території;

– створення умов для організованого туризму та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних комплексів та об'єктів;

- проведення науково-дослідних робіт з вивчення природних комплексів та їх зміни в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;
- забезпечення охорони його території з усіма природними об'єктами;
- збереження генофонду рідкісних, занесених до Червоної книги України та типових рослин і тварин;
- вивчення змін екосистем під дією природних і антропогенних факторів;
- підтримання загального екологічного балансу в регіоні;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи тощо.

Парк розташований у північній частині Хмельницької області поблизу відносно великих населених пунктів – міст Шепетівка, Славута і Нетішин Хмельницької області, а також міста Острог Рівненської області. Територія національного природного парку «Мале Полісся» має фрагментарне розташування (рисунок 2.1).

Рисунок 2.1 – Розташування національного природного парку
«Мале Полісся» [44]

Основними землекористувачами території Парку є Ізяславське надлісництво філії «Подільський лісовий офіс» ДП «Ліси України».

До складу національного природного парку «Мале Полісся» в установленому порядку погоджено включення 8762,7 га земель державної власності, з яких 2764,0 га передаються Парку в постійне користування (у тому числі із вилученням у лісокористувачів), а 5998,7 га земель державної власності включаються до його складу без вилучення [43; 44].

Парк перебуває у підпорядкуванні Державного агентства лісових ресурсів України. Науковий супровід діяльності Парку забезпечує Національний лісотехнічний університет України.

Функціональне зонування Парку. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [45] на території Парку з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів і об'єктів здійснюється функціональне зонування. Для кожної з виділених зон встановлюються диференційовані режими охорони, відтворення та використання згідно з їх цільовим призначенням (рисунок 2.2).

Заповідна зона Парку охоплює площу 676,3 га, що становить 7,7 % від загальної площі, і включає найбільш цінні в природоохоронному відношенні території. Переважна частина заповідної зони розташована на землях, вилучених у користувачів у межах Плужнянського та Лютарського лісництв.

Зона регульованої рекреації виділяється на площі 2541,8 га, що становить 29 % від загальної площі Парку. Вона розміщена в різних частинах його території та охоплює окремі ділянки природно-заповідного фонду і рекреаційні території.

Зона стаціонарної рекреації формується в межах ділянок, призначених для розвитку інфраструктури місць тривалого відпочинку. У її межах також передбачено розміщення адміністративних будівель лісництв. Ділянка зони стаціонарної рекреації у кварталі 42 Лютарського лісництва безпосередньо межує із заповідною зоною; межею між ними слугує огорожа вольєра, що

входить до складу зони стаціонарної рекреації і унеможлиблює негативний вплив на заповідну зону цієї ділянки. Загальна площа зони становить 6,3 га, або 0,1 % від площі Парку.

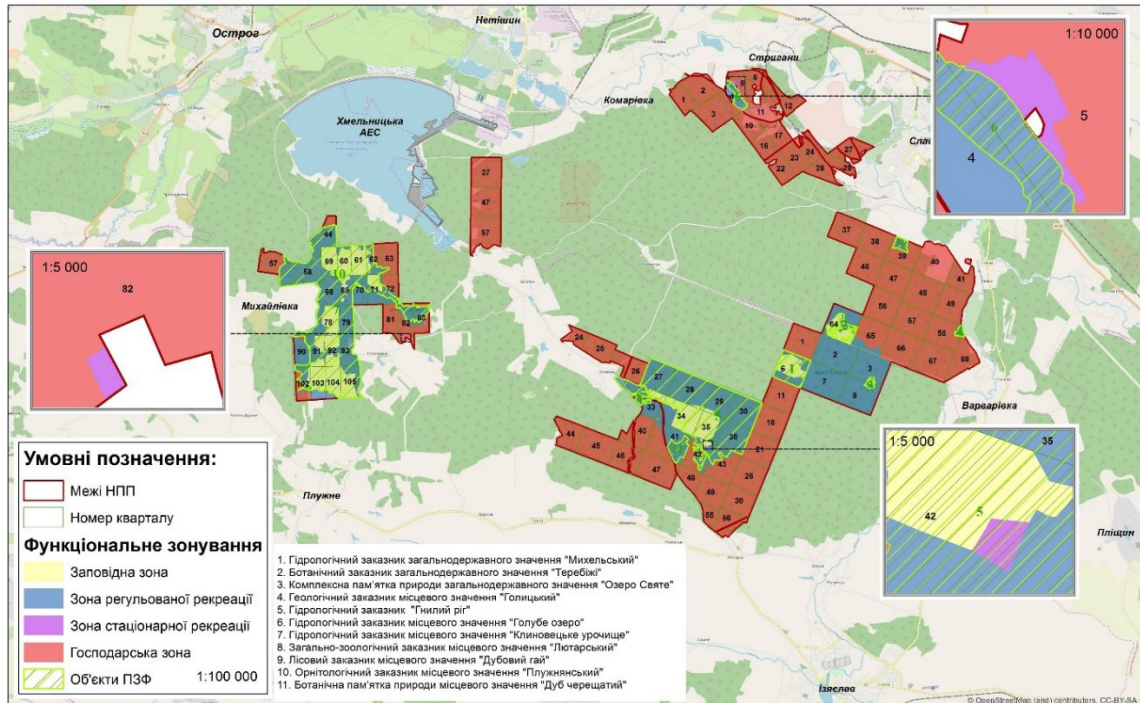

Рисунок 2.2 – Карта функціонального зонування території та природно-заповідного фонду НПП «Мале Полісся» [43]

Господарська зона Парку займає площу 5538,3 га, що відповідає 63,2 % його території. Вона виділена з метою здійснення Парком та іншими користувачами регламентованої господарської діяльності.

Адміністративно територія Парку розташована в межах Хмельницької області, Шепетівського району та охоплює Ізяславську міську, Плужненську сільську, Славутську міську й Крупецьку сільські об'єднані територіальні громади [43; 44].

2.2 Природні умови

Територія національного природного парку «Мале Полісся» парку знаходиться у північній частині області і належить до східної частини Малого

Полісся. За фізико-географічним районуванням України парк розташований у Поліській провінції мішано-лісової хвойно-широколистяної зони, на південному заході східноєвропейської рівнини [46].

Геологія та орографія. За характером геологічної будови, рельєфу, ґрунтів, рослинного та тваринного світу територія проектного національного природного парку відображає основні риси Малого Полісся.

Мале Полісся – це понижена рівнина, яка знаходиться у північній частині зони широколистих лісів України між двома височинами (Волинська з півночі й Подільська з півдня). Територія Малого Полісся простягається зі сходу на захід від міст Шепетівка і Славута Хмельницької області до міста Рава-Руська Львівської області, де переходить на територію Польщі.

В плані Мале Полісся має майже трикутну форму з розширенням на заході до від 60 км до 70 км і звуженням на сході до 6 км. Загальна довжина рівнини становить близько 300 км, площа – близько 8000 км².

Утворення Малого Полісся пов'язують з ерозійно-аккумулятивною діяльністю талих льодовикових вод, які відкопали давню верхньокрейдову западину. У формуванні рельєфу й антропогенних відкладів рівнини велике значення мали неотектонічні рухи, які значно підсилили розмиваючу роль текучих вод та водно-льодовикових потоків [44; 46].

Рівнина характеризується неглибоким заляганням кристалічного фундаменту. Основна частина вкрита алювіальними та флювіогляціальними водно-льодовиковими відкладами і являє собою аккумулятивний утвір, велику прadolину. Рівнина складена докембрійськими породами (граніти), над якими залягають вапняки і глини, що вкриті пісками. Поширені переважно піски і супіски з галькою з кристалічних порід, яка, очевидно, зносилася з Українського кристалічного щита.

Часто піски світло-жовтих та сірих кольорів безпосередньо накладаються на граніти і служать ґрунтоутворюючими породами, які характеризуються великою водопроникністю і малою водоутримуючою здатністю.

У цій частині області зосереджені запаси будівельного та кварцового

піску, родовища різних сортів глини, в знижених місцях та в заплавах річок є торф. Мінерально-сировинні ресурси території мають місцеве значення.

У тектонічному відношенні територія відноситься до Тернопільсько-Новоград-Волинського мегаблоку, який розбитий серією тектонічних порушень різних рангів. У неотектонічному відношенні це центральна частина Рівненської неотектонічної сідловини, що характеризується зниженою неотектонічною активністю в порівнянні із сусідніми неоструктурами. У складі Рівненської сідловини виділяються Острозька, Славутська й Ізяслівська неоструктури, розділені розломними зонами; середній градієнт швидкості вертикальних рухів розламами невеликий і становить лише 0,02 см/км/тис. років.

Орографічно поверхня Малого Полісся, в порівнянні з сусідніми височинами, вирівняна, слабо розчленована, у вигляді пониження. Рівнина добре відділена від обмежуючих її височин, які характеризуються значно вищими абсолютними відмітками поверхні, уступами. Найвищим, подекуди стрімким є Північно-Подільський уступ з висотою до 200 м, Південний уступ Волинської височини значно нижчий – до 60 м.

Відносні висоти коливаються в межах від 15 м до 25 м, що значно менше від таких показників для Волинської та Подільської височин. Абсолютні висоти Малого Полісся становлять від 200 м до 240 м, досягаючи лише біля підніжжя уступів і на окремих ділянках межиріч 250 м і більше.

На території майбутнього національного природного парку найвищою ділянкою (250 м) є ділянка лісу північніше с. Михля, а найнижча (212 м) знаходиться у заплаві р. Горинь, південніше с. Стригани [43; 44; 46].

Найвужча ділянка Малого Полісся (біля м. Острога в районі річки Збитнянки) чітко розділяє розділяє Мале Полісся на дві частини – західну, в межах Львівської, Рівненської та Тернопільської областей, та східну, що включає північні райони Хмельниччини (колишні Славутський, Ізяславський, Шепетівський, Полонський).

Парк знаходиться в гідрологічному районі Волино-Подільського

артезіанського басейну з переважаючими водоносними горизонтами у відкладах протерозойської та мезозойської ер провінції радонових вод Українського щита. Водоносні горизонти кембро-силурійські. Переважають гідрокарбонатно-кальцієві води з мінералізацією менше 1 г/л. Рівень ґрунтових вод коливається від 0,5 м до 15 м.

Поверхневі води. Територія парку має річкову мережу, яка належить до басейну Дніпра, вона розгалужена й щільна – 0,6 км/км² (найбільша концентрація у західній частині парку), в той час, як на Волинській височині вона становить 2,0 км/км², а на Подільській – 5,0 км/км²). Це зумовлено не лише значною кількістю опадів, але й наявністю водонепроникного шару глинистої кори вивітрювання, а також несприятливим стоком вод з низинної території.

Річки парку течуть на північ у неглибоких долинах без вироблених схилів, розвинутої балочної сітки, але з численними заболоченими пониженнями на межиріччях. Швидкість течії в середньому 0,3 м/с, річковий стік утворюється, головним чином, за рахунок атмосферного зволоження, його величина становить 4,5 л/с.

Найбільша річка проектного парку – це Горинь (права притока Прип'яті), яка огинає парк з його північно-східного боку. Важливою складовою гідрологічної мережі парку є річка Гнилий Ріг (права притока Вілії, басейн Горині), яка на території парку має численні притоки – невеликі річечки і струмки.

В долинах річок і на понижених ділянках рівнини зустрічаються великі масиви боліт та заболочених земель. За торфово-болотним районуванням територія належить до торфово-болотних областей Малого Полісся та Західного Полісся. Утворенню і розвитку боліт сприяють невелика розчленованість рельєфу, значна зволоженість, близькість залягання ґрунтових вод. У зв'язку з тим, що територія не була вкрита льодовиком, тут мало озер, а болота мають специфічний характер. Озера зосереджені в основному у східній частині проектного парку. Найвідомішими з них є

озеро Святе, Голубі озера, озеро Терембіжі. На території майбутнього парку багато штучних водойм, що утворились після торфорозробок. Болота дуже різноманітні за геоморфологією, типом живлення та рослинністю, на різних стадіях заростання. Озеро Святе формує сфагнові плави, властиві лише для боліт Карелії та північної Білорусі.

Грунти. За ґрунтово-географічним районуванням територія Парку належить до південно-тайгової підзони дерново-підзолистих ґрунтів південно-тайгово-лісової ґрунтово-біокліматичної області бореального ґрунтово-біокліматичного поясу, а за агроґрунтовим районування – до Західно-Поліської агроґрунтової провінції (з переважанням дерново-підзолистих оглеєних ґрунтів і торфовищ) Поліської агроґрунтової зони.

ґрунтовий покрив Малого Полісся своєрідний і строкатий. Переважають дерново-підзолисті, лучні й болотні ґрунти.

Клімат. Загалом клімат Малого Полісся має риси атлантико-континентального типу, характерні для всієї західної частини України. Проте окремі особливості кліматичних та агрокліматичних умов виокремлюють його серед прилеглих територій. Найближчою метеостанцією парку є Шепетівська. За її даними річна сума опадів у Шепетівці становить 1012 мм. Цей показник є нищим, ніж в середньому на території Малого Полісся (650 мм), але вищим, ніж на Волинській та Подільській височинах, де річна сума опадів ледь сягає 600 мм.

Кількість днів з опадами – 160 за рік. Зими м'які, але дещо холодніші, ніж на інших територіях Малого Полісся. Середня температура січня становить мінус 5,9 °С.

Безморозний період триває 118 днів, тоді як в середньому по Малому Полісся – 140 днів. На Малому Поліссі раніше починаються осінні й пізніше закінчуються весняні заморозки, проте суми активних температур тут більші, ніж на прилеглих територіях (2450 градусіві). Осінні заморозки починаються раніше (20 вересня – в Шепетівці), ніж в західній частині (2 жовтня – в Бродах), а весняні – закінчуються пізніше (відповідно 25 травня і 12 травня). Середня дата замерзання рік – 12 грудня, а початку паводка – близько 20 квітня. ґрунт

промерзає в середньому на 73 см (максимально – 114 см). Товщина снігового покриву становить від 13 см до 22 см, тривалість стійкого снігового покриву – 125 днів, середня дата його сходження – 25 квітня [43; 46].

Середня температура липня складає плюс 18,9 °С. Середня річна температура складає плюс 8,7 °С. Тривалість вегетаційного періоду – 202 дні. Взимку переважають північні та західні вітри, навесні – східні та південно-східні, влітку – західні, восени – західні та південно-західні. Середня річна швидкість вітру – 3,5 м/с [46].

Геоморфологія. Геоморфологічне районування рівнинної частини заходу України визначає таку приналежність території проектного національного природного парку [47]:

- область: Волино-Подільська область пластово-денудаційних височин;
- підобласть: Малополіська пластово-аккумулятивна рівнина на крейдових відкладах;
- район: Славутська алювіально-водно-льодовикова, пологохвиляста, слабо розчленована рівнина.

Поліський тип ландшафтів, який поширений на території проектного національного парку, характеризується такими ознаками:

- по-перше, в ньому переважають рівнинні форми рельєфу з незначним, неглибоким розчленуванням поверхні, практично без ярів, балок, які якщо й трапляються, то як виняток;
- по-друге, внаслідок рівнинності поверхні у цих ландшафтах утруднений стік природних вод, тобто дренаж, і як наслідок, певна надмірна зволоженість територій особливо деяких природних комплексів, розташованих у пониженнях поверхні;
- по-третє, тут досить поширені піщані пухкі наноси, переважно водного походження, що зумовило специфічну рослинність і, передусім, соснові ліси та болота, а також характерні ґрунти (дерново-слабопідзолисті піщані і глинисто-піщані ґрунти, подекуди дернові карбонатні ґрунти та

чорноземи типові малогумусні).

Природно-територіальні комплекси парку представлені поліським типом на денудованих рівнинах з покривом пісків і легких лесовидних суглинків: масиви потужних пісків, вкритих сосновими і сосново-дубовими лісами на дерново-слабопідзолистих ґрунтах, а також масиви малопотужних пісків, вкритих мичниковимн луками на дернових оглеєних ґрунтах. У заплавах річок є природно-територіальні комплекси річкових долин: заболочені заплави, зайняті торфовищами і болотистими луками.

Отже, особливості геологічної будови та рельєфу формують основні риси природи Малого Полісся: рівнинність, поширення пісків і заболоченість. Територія здебільшого вкрита сосновими та дубово-сосновими лісами, болотами та луками. Невисока родючість ґрунтів і заболоченість обмежили антропогенний вплив на рослинність території та сприяли її збереженню.

Біогеографія. Згідно з біогеографічним районуванням України територія Парку знаходиться у Верхньослучанському біогеографічному районі Центральноподільського округу Люблінно-Волино-Подільської підпровінції Центральноєвропейської провінції Широколистянолісової підзони Неморальної лісової зони [46].

2.3 Стан і характеристика біоти

Рослинність. Рослинний покрив території національного природного парку «Мале Полісся» загалом перебуває у доброму стані збереженості та відзначається високою різноманітністю. У межах парку представлені лісова, лучна й болотна рослинність, а також водні та прибережно-водні рослинні угруповання (рисунок 2.3).

Лісова рослинність у НПП «Мале Полісся» займає переважну частину території, понад 95 %. Домінують соснові ліси, які відзначаються значною ценотичною різноманітністю. Менші площі займають дубово-соснові та грабово-дубові ліси, а також похідні від них угруповання. Характерними для

території парку є чорновільшняки, хоча їх поширення обмежене. Дубові ліси та лишайникові сосняки представлені незначною мірою.

Серед соснових лісів переважають зеленомохові та чорницево-зеленомохові ценози, тоді як на більш знижених елементах рельєфу формуються чорницеві угруповання.

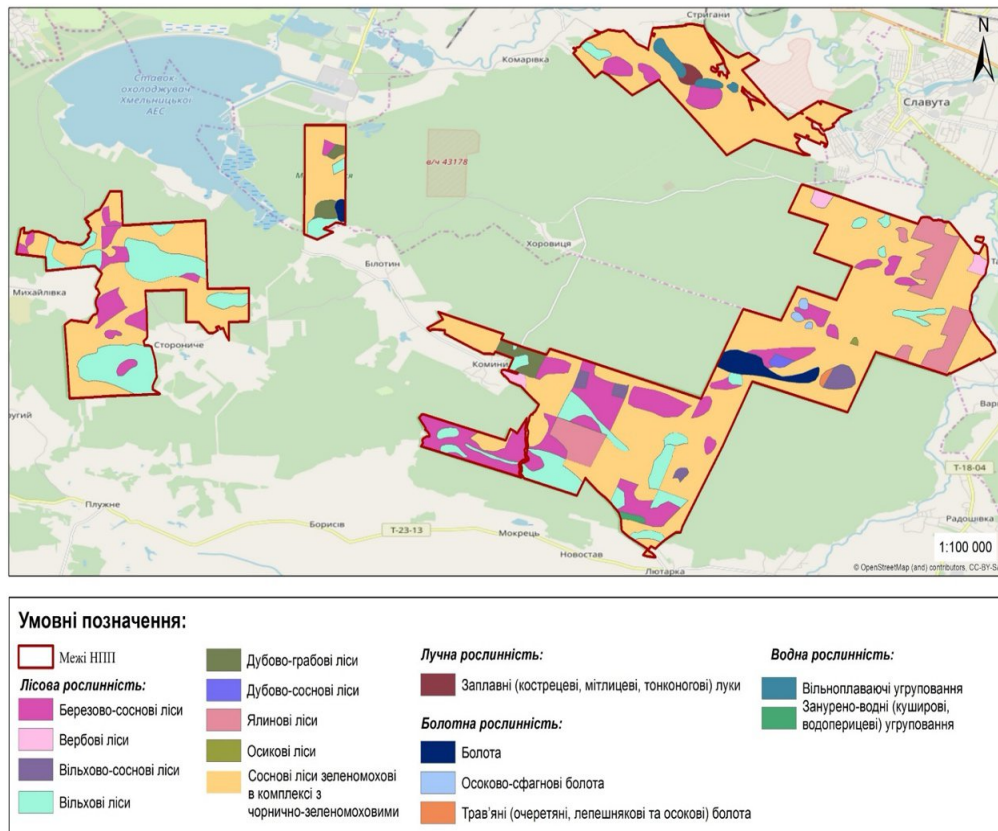

Рисунок 2.3 – Карта рослинного покриття території НПП «Мале Полісся» [43]

Для них типовий одноярусний деревостан, сформований переважно сосною звичайною (*Pinus sylvestris* L.) віком від 40 років до 90 років. Незначну домішку становлять дуб звичайний (*Quercus robur* L.) і береза повисла (*Betula pendula* Roth), які зазвичай утворюють другий ярус [43, 44, 46].

У комплексі з чорницево-зеленомоховими сосновими лісами поширені угруповання березово-соснових лісів, представлені переважно березово-сосново-крушиново-чорницевою асоціацією. Дубово-соснові ліси в межах НПП «Мале Полісся» займають незначні площі, хоча є типовими для східної частини Малого Полісся.

Сосново-дубово-грабові ліси представлені здебільшого ценозами асоціацій квасеницевих і зірчникових сосново-дубово-грабових лісів. Окрім домінуючих деревних порід, у трав'яному покриві цих лісів поширені неморальні види, зокрема копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), осока пальчаста (*Carex digitata* L.), медунка темна (*Pulmonaria obscura* Dumort.), печіночниця звичайна (*Hepatica nobilis* Mill.). У весняний період тут формуються синузії ефемероїдів із переважанням анемони дібрової (*Anemone nemorosa* (L.) Holub), що показує рисунок 2.4.

Рисунок 2.4 – Анемона дібровна у весняному сосново-дубово-грабовому лісі

Чорновільшняки є характерним, хоча й локально поширеним типом лісової рослинності парку. Їх флористичне ядро формують типові для цього типу лісів види: осока гостроподібна (*Carex acutiformis* Ehrh.), осока несправжньосмикавцева (*Carex pseudocyperus* L.), сідач конопляний (*Eupatorium cannabinum* L.), папороть болотяна звичайна (*Thelypteris palustris* Schott). На узліссях і окраїнах вільшняків зафіксовано рідкісний вид папороті – голокупник дубовий (*Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newman) тощо [46; 48].

Лучна рослинність у межах НПП «Мале Полісся» поширена обмежено й не займає значних площ. Основні масиви лучних угруповань приурочені до заплави річки Горинь. Тут переважають болотисті луки з домінуванням лепешняка плавучого (*Glyceria fluitans* (L.) R.Br.), рідше трапляються лепешняк великий (*Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb.), осока гостроподібна (*Carex acutiformis* Ehrh.) та мітлиця звичайна (*Agrostis capillaris* L.).

Значні площі в межах заплави займають торф'яністі луки, поширені як у центральній, так і в притерасній її частинах, де вони сформувалися на місці зведених чорновільшників. Основу травостою тут утворює щучник дернистий (*Deschampsia cespitosa* (L.) P. Beauv.), а флористичне ядро представлене дрібними осоками – осокою чорною (*Carex nigra* (L.) Reichard), осокою жовтою (*Carex flava* L.) та осокою просовидною (*Carex panicea* L.). Саме на ділянках торф'янистих лук у межах парку зберігаються популяції лучно-болотних орхідей – зозульок м'ясочервоних (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó) і зозульок плямистих (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó).

Для заплави річки Горинь характерні також справжні луки, представлені угрупованнями мітлиці звичайної (*Agrostis capillaris* L.), тонконогу лучного (*Poa pratensis* L.) та костриці червоної (*Festuca rubra* L.) [44, 48; 49].

Болотяна рослинність НПП «Мале Полісся» відзначається значним ценотичним різноманіттям і виразною специфічністю. Переважають невеликі улоговинні болота, представлені евтрофними, мезотрофними та оліготрофними типами. Особливе місце у структурі болотяної рослинності займають сфагнові мезотрофні й оліготрофні болота, що сформувалися внаслідок заростання озер і в межах парку перебувають на різних стадіях розвитку.

Евтрофні болота, характерні для умов багатого мінерального живлення, у НПП приурочені до заплави річки Горинь та заростаючих озер (територія колишнього Славутського району), де вони поширені переважно у прибережних смугах. У складі високотравних угруповань найчастіше трапляються ценози очерету звичайного (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex

Steud.), місцями зі співдомінуванням куничника сіруватого (*Calamagrostis canescens* (Web.) Roth) та осоки гостроподібної (*Carex acutiformis* Ehrh.).

Флористичне ядро ценозів осокових боліт формують гідрофільні види, зокрема вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris* L.), плакун верболистий (*Lythrum salicaria* L.), жовтець повзучий (*Ranunculus repens* L.), калюжниця болотяна (*Caltha palustris* L.), хвощ багновий (*Equisetum fluviatile* L.). На більш обводнених ділянках поширені вех широколистий (*Sium latifolium* G. Arnaud ex Ciferri) та водяний хрін земноводний (*Rorippa amphibia* (L.) Besser) тощо.

Характерним елементом рослинного покриву НПП «Мале Полісся» є мезотрофні болота, що сформувалися внаслідок заростання озер у центральній частині лісового масиву парку (територія колишнього Славутського району). Окремі їх ділянки трапляються також у межах озера Святе (колишній Ізяславський район).

Пригнічено-рідколісні мезотрофні болота характеризуються переважанням сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) заввишки до 4 м із домішкою берези пухнастої (*Betula pubescens* Ehrh.). У трав'яному покриві домінує типовий вид мезотрофних боліт – осока пухнатопада (*Carex lasiocarpa* Ehrh.), місцями з переважанням осоки здутої (*Carex rostrata* Stokes). Саме в таких екотопах зростає реліктовий болотний вид – верба чорнична (*Salix myrtilloides* L.). Співдомінантами у складі цих ценозів часто виступають бореальні види, зокрема вовче тіло болотяне (*Comarum palustre* L.) та бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata* L.) [43; 46; 49].

Одним з осередків поширення таких угруповань є озеро Святе, де на одному з берегів сформувалося осоково-сфагнове болото, що виникло внаслідок заростання озера сфагновим плавом. Наукову цінність цієї ділянки підвищує виявлене лише тут місцезростання рідкісного реліктового виду – болотянки звичайної (*Scheuchzeria palustris* L.).

Оліготрофні болота в межах НПП представлені угрупованнями, що перебувають на мезо-оліготрофній та найвищій – оліготрофній стадіях розвитку. Одним із найбільших таких об'єктів є гідрологічний заказник

загальнодержавного значення «Михельський». Основною рослинною асоціацією цього, значного за площею, болота є сосново-пухівково-журавлиново-сфагнова. Болото вкрите розрідженим деревостаном сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) із домішкою берези пухнастої (*Betula pubescens* Ehrh.), причому сосна представлена болотяною формою.

Суцільний сфагновий покрив утворює горбисту мікрорельєфну поверхню, на якій стелиться журавлина болотяна (*Vaccinium oxycoccos* L.). Основу трав'яного покриву становить пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum* L.), співдомінантом також є журавлина болотяна (*Vaccinium oxycoccos* L.). Серед інших видів відмічені багно звичайне (*Ledum palustre* L.), буяхи (*Vaccinium uliginosum* L.), андромеда багатоліста (*Andromeda polifolia* L.) та верес звичайний (*Calluna vulgaris* (L.) Hill), які є рідкісними для Хмельниччини [44, 46].

Водна рослинність у межах НПП «Мале Полісся» приурочена до русла річки Горинь, незарослих озер і штучних водойм. Її формують угруповання трьох формаційних груп: прикріплена рослинність із плаваючими на поверхні води листками, вільноплаваюча та занурена у воду рослинність. Серед прикріплених видів відмічені угруповання глечиків жовтих (*Nuphar lutea* (L.) Smith), латаття сніжно-білого (*Nymphaea candida* J. Presl) та їжачої голівки малої (*Sparganium minimum* Wallr.), які є рідкісними для регіону.

У складі рослинного покриву території НПП «Мале Полісся» виявлено низку угруповань, занесених до «Зеленої книги України», зокрема *Nymphaeeta candidae*, *Nuphareta luteae*, *Sparganieta minimi*, *Sagittarieta sagittifolia* та *Cariceta davalliana* [46].

Ценози формації *Nymphaeeta candidae* належать до рідкісних і зникаючих на території України реліктових угруповань, що перебувають на південній межі ареалу. Невеликими фрагментами вони відмічені в озері Святе та на озерах гідрологічного заказника місцевого значення «Голубе озеро».

Ценози формації *Nuphareta luteae* є рідкісними реліктовими угрупованнями, сформованими євро-сибірським видом. Вони спорадично

трапляються у водоймах річки Горинь, на озерах гідрологічного заказника місцевого значення «Голубе озеро» та в озері Святе.

Ценози *Sparganieta minimi* в Україні приурочені до південної межі ареалу поширення. У межах Парку вони виявлені в замкнутій водоймі на терасі річки Горинь, на озерах гідрологічного заказника місцевого значення «Голубе озеро» та в озері Святе.

Фрагменти угруповання *Sagittarieta sagittifoliae* трапляються у непроточних і слабопроточних евтрофних водоймах, зокрема в руслі річки Горинь.

Ценози формації *Cariceta davallianae* сформовані центральноєвропейським видом – осокою Девелла (*Carex davalliana* Sm.), занесеною до Червоної книги України. На території України ці угруповання перебувають на східній межі свого поширення. У НПП «Мале Полісся» вони виявлені поблизу села Комини на болоті, розташованому на терасі річки Гнилий Ріг.

У рослинному покриві НПП «Мале Полісся» наявні також регіонально рідкісні угруповання. До них належать фітоценози *Pinetum franguloso-lycopodiosum (annotini)* та *Querceto-Pinetum franguloso-lycopodiosum (annotini)*, у трав'яному покриві яких домінує плаун колючий (*Lycopodium annotinum* L.). Ці угруповання представлені невеликими фрагментами у вологих знижених екотопах на торф'янистих ґрунтах у центральній частині Парку та поблизу озер [44; 50].

Угруповання *Querceto-Pinetum coryloso-vincosum*, що перебувають на північній межі ареалу, виявлені в Голицькому лісництві. Вони приурочені до схилів південно-західної експозиції та характеризуються старовіковим деревостаном і густим трав'яним покривом, у якому провідну роль відіграє барвінок малий (*Vinca minor* L.) за загальної невеликої кількості видів (10–12).

Рідкісними для території Парку є також ценози *Querceto-Pinetum coryloso-convallariosum*, які трапляються у вигляді незначних за площею фрагментів.

На території НПП «Мале Полісся» відмічені лісові, чагарникові й чагарничкові, болотні, трав'яні і водні біотопи [51].

Найпоширенішими є лісові біотопи: біотопи листяних лісісів, що включають:

- ~ Д1.4. Термофільні широколистяні і хвойно-широколистяні ліси;
- ~ Д1.5 Ацидофільні дубові й березові ліси;
- ~ Д1.7 Болота з ярусом широколистяних дерев.

Хвойні ліси, що включають:

- ~ Д2.2 Ацидофільні і нейтрофільні соснові ліси;
- ~ Д2.3 Кальцефільні соснові ліси;
- ~ Д2.5 Болота з ярусом хвойних дерев;
- ~ Д2.6 Антропогенні хвойні ліси.

Є також біотопи з недавно знищеним деревним ярусом.

У Парку відмічені чагарникові й чагарничкові біотопи, зокрема ацидофільні угруповання крушини ламкої; зарості ожин; заплавні і заболочені чагарники: Ч7.1 Вербові чагарникові зарості піщаних і суглинкових берегів, Ч7.3 Заболочені чагарники.

Типовими є болотні біотопи: евтрофні болота: Б2.2 Евтрофні осокові та високотравні болота на торф'янистих ґрунтах; мезотрофні болота; оліготрофні нелісові болота: Б4.1 Оліготрофні сфагнові болота, Б4.2 Мочажини.

Крім того, даній території притаманні трав'яні біотопи: мезофітні трав'яні біотопи: Т2.3 Мезофітні луки сінокісного використання; вологі трав'яні біотопи: Т3.1 Вологі луки сінокісного використання, Т3.3 Мокрі високотравні луки; Трав'яні узлісся та галявини: Т5.2 Мезофільні узлісся та галявини.

Разом з тим тут наявні водні біотопи: постійні водойми: В1.1 Постійні прісноводні непроточні водойми з макрофітною рослинністю; тимчасові водойми: В2.1 Тимчасові прісноводні водойми; прибережні біотопи: В4.1 Прибережні біотопи непроточних водойм та водотоків рівнин та низькогір'я.

На усіх біотопах зростають, відповідно, типові види рослин та трапляється значна кількість видів, що потребують охорони на регіональному, національному, а деякі – на міжнародному, рівнях. Детальніша класифікація біотопів буде здійснена у процесі подальших досліджень [43; 51].

Флора. Різноманітність і добра збереженість рослинного покриву території Національного природного парку «Мале Полісся» зумовили формування багатой та своєрідної флори. Флора цієї території є відносно молодою й сформувалася у післяльодовиковий період під впливом кількох ботаніко-географічних центрів, провідними серед них є гумідний, аридний та арктоальпійський. Загалом флора НПП представлена видами різних ботаніко-географічних і еколого-ценотичних груп та характеризується значною раритетною складовою [43; 44; 46].

За результатами проведених досліджень і систематичного аналізу флори НПП «Мале Полісся» виявлено 803 види вищих судинних рослин, що належать до 390 родів, 109 родин і 5 відділів. Визначення повного флористичного складу цієї території потребує подальших досліджень [43].

Рідкісні види. У флорі території Національного природного парку «Мале Полісся» вагоме місце посідає раритетна складова. За попередніми даними, станом на кінець 2025 року на території парку зафіксовано зростання 28 видів рослин [43].

Перелік видів рослин, занесених до Червоної книги України [43, 52–59]: баранець звичайний (*Huperzia selago* L. Bernh. ex Schrank et Mart.), болотянка звичайна (*Scheuchzeria palustris* L.), булатка червона (*Cephalanthera rubra* (L.) Rich.), вовче лико пахуче (*Daphne sneorum* L.), водяний жовтець плаваючий (*Batrachium fluitans* (Lam.) Wimm.), верба чорнична (*Salix myrtilloides* L.), гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich.), гудієра повзуча (*Goodyera repens* (L.) R. Br.), зелениця сплющена (*Diphasiastrum complanatum* (L.) Holub), зозульки м'ясочервоні (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó s.l.), зозульки плямисті (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó s.l.), зозульки травневі (*Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P. F. Hunt & Summerh.), коручка болотна (*Epipactis palustris* (L.)

Crantz) (рисунок 2.5), коручка чемерникоподібна (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz), коручка темно-червона (*Epipactis atrorubens* (Hoffm. ex Bernh.) Besser), лілія лісова (*Lilium martagon* L.), любка дволиста (*Platanthera bifolia* (L.) Rich.), любка зеленоквіткова (*Platanthera chlorantha* (Cust.) Rchb.), осока богемська (*Carex bohemica* Schreb.), осока Девелла (*Carex davalliana* Sm.), півники сибірські (*Iris sibirica* L.), підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis* L.), плаунець заплавний (*Lycopodiella inundata* (L.) Holub), плаун річний (*Lycopodium annotinum* L.), пухирник малий (*Utricularia minor* L.), пухирник середній (*Utricularia intermedia* Hayne), ситник бульбистий (*Juncus bulbosus* L.), часник ведмежий (*Allium ursinum* L.).

Рисунок 2.5 – Коручка болотна – орхідея Червоної книги України

Перелік видів рослин Національного природного парку «Мале Полісся», включених до офіційного переліку регіонально рідкісних рослин Хмельницької області [43]: андромеда багатоліста (*Andromeda polifolia* L.), багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare* L.), багно звичайне (*Ledum palustre* L.), бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata* L.), болотяна папороть звичайна (*Thelypteris palustris* Schott), валеріана висока (*Valeriana exaltata* Mikan), вовче тіло болотне (*Comarum palustre* L.), вовчі ягоди звичайні

(*Daphne mezereum* L.), вольфія безкоренева (*Wolffia arrhiza* (L.) Horkel ex Wimm.), гвоздика несправжньорозчепірена (*Dianthus pseudosquarrosus* (Novák) Klok.), гвоздика Фішера (*Dianthus fischeri* Spreng.), голокучник дубовий (*Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newman), грушанка круглолиста (*Pyrola rotundifolia* L.), дзвоники оленячі (*Campanula cervicaria* L.), дзвоники персиколисті (*Campanula persicifolia* L.), дрік германський (*Genista germanica* L.), еремогоне скельна (*Eremogone saxatilis* (L.) Ikonn.), жеруха (зубниця) залозиста (*Cardamine glanduligera* O. Schwarz), журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers.), зимолюбка зонтична (*Chimaphila umbellata* (L.) W. P. C. Barton), їжача голівка мала (*Sparganium minimum* Wallr.), кадило сарматське (*Melittis sarmatica* Klok.), котячі лапки дводомні (*Antennaria dioica* (L.) Gaertn.), вовча лапа звичайна (купальниця європейська) (*Trollius europaeus* L.), латаття біле (*Nymphaea alba* L.), латаття сніжно-біле (*Nymphaea candida* J. et C. Presl), лопух дібровний (*Arctium nemorosum* Lej.), лохина (буяхи) (*Vaccinium uliginosum* L.), образки болотні (*Calla palustris* L.), ожика лісова (*Luzula sylvatica* (Huds.) Gaudin), оман високий (*Inula helenium* L.), осока багнова (*Carex limosa* L.), осока кульконосна (*Carex pilulifera* L.), осока остюкова (*Carex atherodes* Spreng.), осока пухнатопада (*Carex lasiocarpa* Ehrh.), первоцвіт весняний (*Primula veris* L.), перстач білий (*Potentilla alba* L.), півники угорські (*Iris hungarica* Waldst. et Kit.), плавушник болотний (*Hottonia palustris* L.), плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum* L.), плющ звичайний (*Hedera helix* L.), пухівка багатокоскова (*Eriophorum polystachyon* L.), пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum* L.), пухівка струнка (*Eriophorum gracile* Koch), пухівка широколиста (*Eriophorum latifolium* Hoppe), росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia* L.), ряска горбата (*Lemna gibba* L.), ситник розчепірений (*Juncus squarrosus* L.), скорзонера низька (*Scorzonera humilis* L.), страусине перо звичайне (*Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.), сухоцвіт багновий (*Gnaphalium uliginosum* L.), тирлич звичайний (*Gentiana pneumonanthe* L.), хвощ рябий (*Equisetum variegatum* Schleich. ex Web. et Mohr), хвощ зимуючий (*Equisetum hyemale* L.), цикута отруйна (*Cicuta*

virosa L.), чемериця Лобелієва (*Veratrum lobelianum* Bernh.), шолудивник болотний (*Pedicularis palustris* L.).

Гриби. На території національного природного парку зареєстровано 290 видів грибів різних систематичних груп з відділів Ascomycota та Basidiomycota. Серед сумчастих грибів збиралися насамперед борошністоросяні та дискоміцети (55 видів і 15 видів відповідно). Також зібрана значна кількість ксилотрофних представників Ascomycota, однак ці матеріали ще обробляються і будуть опубліковані окремим списком після закінчення їхнього визначення. Серед базидієвих грибів найбільше представлені агарикоїдні (120 видів), афілофороїдні (36 видів), болетоїдні (19 видів) та іржасті гриби (9 видів) [60].

Тваринний світ. Комахи. На території Національного природного парку «Мале Полісся» виявлено 504 види комах, що належать до 11 рядів. Найбільш чисельними є лускокрилі (Lepidoptera) – 238 видів і твердокрилі (Coleoptera) – 174 види. Менш представлені напівтвердокрилі (Heteroptera) – 31 вид, перетинчастокрилі (Hymenoptera) – 30 видів, бабки (Odonata) – 10 видів, прямокрилі (Orthoptera) – 9 видів, двокрилі (Diptera) – 5 видів, таргани (Blattoptera) – 2 види, сітчастокрилі (Neuroptera) – 2 види, богомоли (Mantoptera), вуховертки (Dermaptera) і скорпіонові мухи (Mecoptera) представлені по одному виду.

У межах Парку зафіксовано 24 види комах, що потребують охорони, зокрема 20 видів, занесених до Червоної книги України (2009), 5 видів – до Додатків II і III Бернської конвенції, 8 видів – до Європейського Червоного списку (1991), а також 24 види, включені до переліку регіонально рідкісних видів тварин Хмельницької області [43; 44; 61].

Риби. У водоймах національного природного парку зареєстровано 34 види кісткових риб.

Земноводні та плазуни. Фауна земноводних представлена 11 видами, плазунів – 7 видами. Серед земноводних найчисельнішим видом є жаба озерна, звичайними – жаба ставкова та ропуха сіра, інші види трапляються

значно рідше. У складі плазунів домінує ящірка прудка, досить часто відмічаються черепаха болотяна та вуж звичайний, тоді як гадюка звичайна є рідкісним видом для території Парку. Усі види земноводних і плазунів, зареєстровані в межах Парку, охороняються відповідно до положень Бернської конвенції та Червоної книги України, а черепаха болотяна включена також до Європейського Червоного списку МСОП.

Птахи. Птахи є найбільш різноманітною за видовим складом і чисельною групою хребетних тварин Парку. Із 143 видів орнітофауни 35 видів є осілими і мешкають на території протягом року, 65 видів гніздяться та трапляються під час перельотів, 23 види зафіксовані у гніздовий період, однак їх гніздування поки не підтверджено, 5 видів спостерігаються лише під час міграцій, 8 видів прилітають на зимівлю, а 7 видів у окремі роки залітають із суміжних територій.

Загалом 132 види птахів включені до різних природоохоронних списків, серед яких домінують види, які охороняються Бернською конвенцією, що свідчить про сприятливі умови для їх існування або тимчасового перебування на території Парку [62–64].

Ссавці. Починаючи з середини ХХ ст., у регіоні, до якого належить територія Парку, різними дослідниками встановлено мешкання 48 видів ссавців, що відносяться до 34 родів, 15 родин і 6 рядів. Фауна представлена родинami землерийкових, кротових, їжачкових, кажанів, зайцевих, бобрових, білячих, справжніх тушканчикових, вовчкових, хом'якових, мишачих, собачих, куницевих, свинячих та оленячих. Найбільш чисельними є представники рядів Гризуни та Хижі.

До різних природоохоронних документів віднесено 31 вид ссавців, з яких усі включені до додатків Бернської конвенції (13 видів – до Додатку II, 18 – до Додатку III), а 21 вид занесено до Червоної книги України.

За Боннською конвенцією до її Додатку II включені всі види кажанів, зареєстровані на території Національного природного парку «Мале Полісся», чисельність яких становить 9 видів [43; 58].

У цілому на території Парку достовірно відмічено 228 видів фауни, що мають різний рівень охоронного статусу. Їхня належність одночасно до кількох міжнародних природоохоронних угод і національних списків свідчить про унікальність біорізноманіття Національного природного парку «Мале Полісся» та підтверджує його виняткову природоохоронну цінність у збереженні тваринного світу регіону.

2.5 Природно-заповідний фонд

В межах НПП «Мале Полісся» функціонує 12 природно-заповідних територій різного рівня охорони та категорій, які показує таблиця 2.2.

Таблиця 2.2 – Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду НПП «Мале Полісся»

№ з/п	Назва об'єкта	Площа, га	Постанова (рішення) згідно якої створено об'єкт
1	2	3	4
Гідрологічні заказники			
1	Михельський*	109,0	Рішення облвиконкому № 225 від 15.10.1986 р. Сучасний статус – з 1996 р.
2	Теребіжі*	32,1	Розпорядження голови ОДА № 67-р від 28.09.1995 р. Сучасний статус – з 2005 р.
3	Гнилий Ріг	816,2	Рішення 10 сесії Хмельницької обласної ради від 29.02.2000 року № 10. Охоронний режим встановлено 2000 р.
4	Клиновецьке урочище	1157,5	
5	Голубе озеро	28,5	Рішення XVII сесії обласної Ради народних депутатів №3 від 17.12.1993 р.
Лісові заказники			
6	Дубовий гай	19,0	Рішення XVII сесії обласної Ради народних депутатів №3 від 17.12.1993 р.
Загальнозоологічні заказники			
7	Лютарський	35,7 заг	Рішення II сесії обласної Ради народних депутатів №7 від 28.10.1994 р.
		14,8	

Кінець таблиці 2.2

1	2	3	4
Орнітологічні заказники			
8	Плужнянський	1,4	Рішення XIV сесії обласної Ради народних депутатів від 25.12.1992 р.
Геологічні заказники			
9	Голицький	6,6	Рішення II сесії обласної Ради народних депутатів №7 від 28.10.1994 р.
Ботанічні пам'ятки природи			
10	Дуб черешчатий	41,0	Рішення облвиконкому № 225 від 15.10.1986 р.
11	Дуб звичайний	0,1	Рішення облвиконкому № 156-р «б» від 11.06.1970 р.
Гідрологічні пам'ятки природи			
12	Озеро Святе*	8,2	Рішення облвиконкому № 213 від 15.07.1977 р. Сучасний статус – з 1996 р.
Примітка. * – загальнодержавного значення			

Природно-заповідні території та об'єкти загальнодержавного і місцевого значення.

З них територіями загальнодержавного значення є гідрологічні заказники «Михельський» і «Теребіжі», а також комплексна пам'ятка природи «Озеро Святе» (загальна площа 147,5 га), де охороняються болотні масиви і лісове озеро.

У структурі є заказники, пам'ятки природи і заповідні урочища. За площею переважають заказники, за кількістю – пам'ятки природи.

3 ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «МАЛЕ ПОЛІССЯ» ШЛЯХОМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ МЕРЕЖ

3.1 Просторове розташування Парку у структурі національної екологічної мережі

Національний природний парк розглядається як ключова територія (екологічне ядро) у структурі національної екологічної мережі України та водночас є складовою регіональної екологічної мережі Хмельницької області (рисунок 3.1) [24; 44, 46; 65].

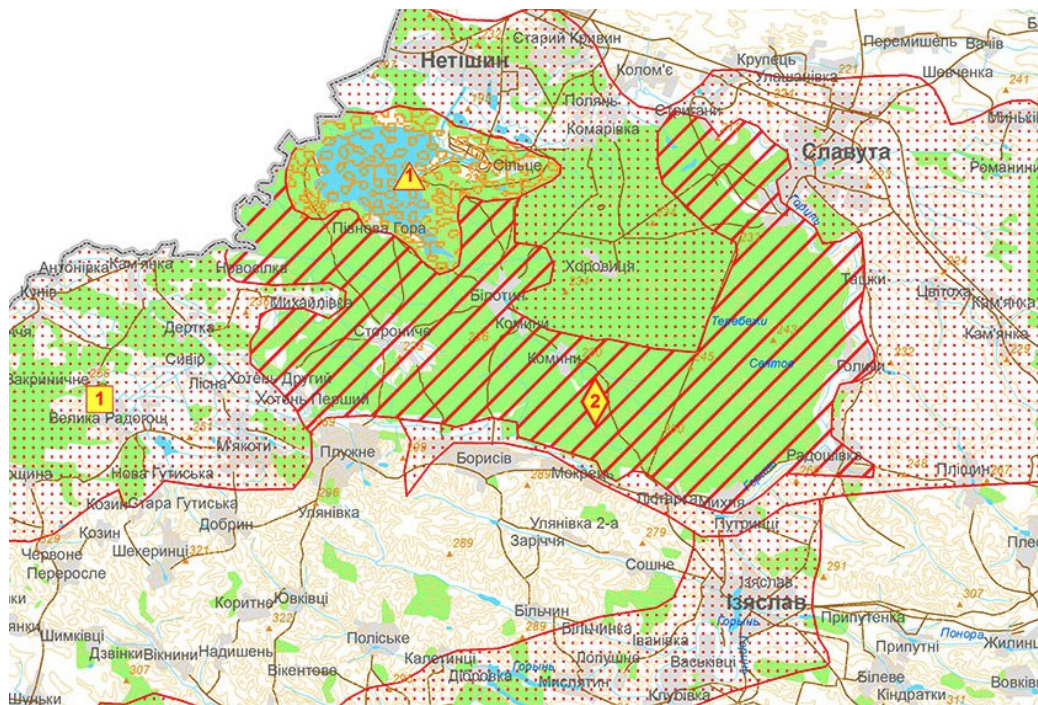

Рисунок 3.1 – НПП «Мале Полісся» на карті регіональної екологічної мережі Хмельницької області [24]

Згідно екологічної мережі Хмельницької області територія НПП «Мале Полісся» належить до таких структурних елементів цієї екомережі: Галицько-Слобожанського екокоридору як сполучна територія національного рівня; Малополіського екокоридору як сполучна територія регіонального рівня;

Малополіського природного ядра національного рівня; Горинського екокоридору як сполучна територія регіонального рівня; Малополіського природного ядра регіонального рівня; Нетішинської відновлювальної території.

Галицько-Слобожанський національний екокоридор починається з річки Сан на заході України, розташований майже повністю в зоні Лісостепу України та закінчується східними кордонами держави на Слобожанщині. Планується його продовжити на схід та захід за межами України [24; 65].

Малополіський регіональний екокоридор тягнеться від північно-східного кордону Хмельницької області на захід до кордону біля Рави Руської Львівської області, а далі через кордон сполучається із Любовецьким Поліссям в Польщі. Екокоридор пролягає територією Малого Полісся.

Різноманітність та специфічність рослинного покриву зумовлені екотонним положенням території, оскільки поруч знаходяться Українське Полісся і Правобережний Лісостеп. Переважає лісова рослинність за участі центральноєвропейських видів й угруповань.

Малополіський регіональний екокоридор сполучає на території Хмельниччини 2 екологічні ядра Мальованське та Малополіське. На заході він зв'язує природні ядра екомережі Малого Полісся з ядрами гірських систем Карпат та Люблінським Поліссям Польщі. На сході через МальованськоБаранівський екокоридор сполучається із Поліським екокоридором. Через територію Малополіського екокоридору майже перпендикулярно проходить Горинський екокоридор.

Горинський регіональний екокоридор проходить у північно-західній частині Хмельницької області, включає долину р. Горинь. Його довжина в межах Хмельниччини становить 120 км. У межах області він сполучає 2 природні ядра, об'єднує 10 об'єктів і природно-заповідних територій. Парк «Мале Полісся» входить до його складу.

Горинський екокоридор з'єднує національний Кременецький горбогірний екокоридор із Малополіським, сполучає природні ядра

Мальованське і Малополіське на Хмельниччині, Дермансько-Мостівське – на Рівненщині, Стирське – на Львівщині, далі – ядра гірських систем Карпат та Люблінського Полісся Польщі. На сході Горинський екокоридор через Малополіський, а потім Мальовансько-Баранівський екокоридор зв'язується із Поліським національним екокоридором. Через Новокриворудківсько-Поляхівську відновлювальну територію даний екокоридор сполучається із Хоморським місцевим екокоридором.

Нетішинська відновлювальна територія включає м. Нетішин, територію навколо водойми-охолоджувача Хмельницької АЕС. Водойма-охолоджувач приймає стічні води з основної системи охолодження ХАЕС, а також регулює витрати р. Горинь. У минулому на території водойми переважали соснові та вільхові ліси, осокові болота. Зараз водосховище оточують чагарникові зарості, в основному вербові болота. Лучні та периферій ділянки навколо водойми забур'янені антропофільними та адвентивними видами. Для відновлення території пропонується її заліснення породами, які тут росли [65].

3.2 Роль Парку як складової Смарагдової мережі

Національний природний парк «Мале Полісся» входить до об'єкту Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123).

Об'єкт Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) поданий до Постійного комітету Бернської конвенції у червні 2011 року, прийнятий як кандидат АСІ у грудні 2013 року та затверджений як територія Смарагдової мережі (АСІ) у листопаді 2016 року. Координати центру об'єкта: широта 50.232900°, довгота 26.875000° (рисунок 3.2). Площа – 32329 га. Територія представляє континентальний біогеографічний район [6].

На території об'єкту «Ізяславсько-Славутський» охороняється 18 оселищ, які віднесені до Резолюції 4 Бернської конвенції «Перелік природних оселищ, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів щодо їхнього збереження».

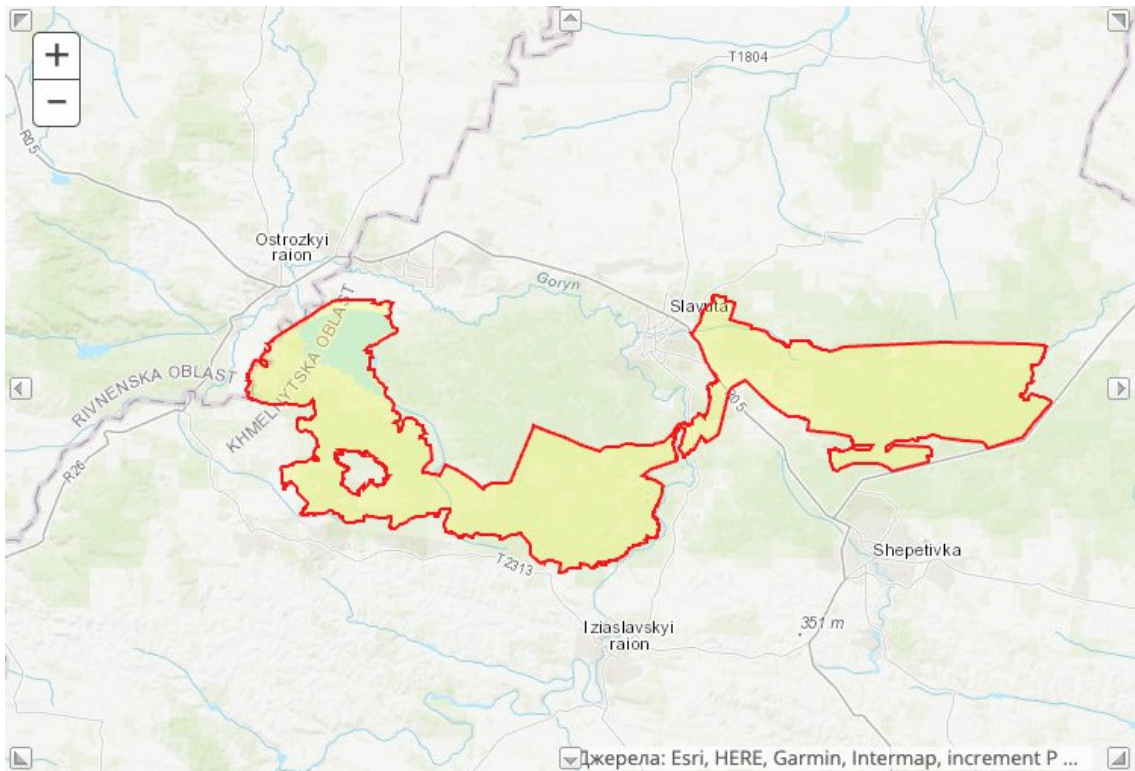

Рисунок 3.2 – Карта території Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) [66]

Таблиця 3.1 узагальнює дані щодо типів природних оселищ (подано код і латинську назву оселища, його український відповідник, площу покриття в межах сайту, а також оцінку репрезентативності та стану збереження згідно з критеріями (А – високий рівень, В – хороший, С – задовільний, D – низький).

Сумарна площа оселищ, занесених до Резолюції 4 Бернської конвенції, у межах об'єкту «Ізяславсько-Славутський» становить 7316,1 га, що становить 22,63 % загальної площі сайту; це свідчить про високий рівень природності та насиченість території цінними біотопами європейського значення.

У структурі оселищ території Смарагдового об'єкту «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) спостерігається чітке домінування дубово-ясенєво-грабових лісів (G1.A1), які займають понад три чверті (76,0 %) усієї площі оселищ, віднесених до Резолюції 4 конвенції. Ці біотопи формують ядро природного каркаса території, визначаючи її екологічну стабільність і просторову цілісність.

Таблиця 3.1 – Оселища з Резолюції 4 Бернської конвенції території
Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» [28; 66; 67]

Оселища з Резолюції 4 Бернської конвенції				Оцінка сайту	
Код	Латинська назва	Українська назва	Площа покриття, га	A/B/C/D	A/B/C
				Репрезента- тивність	Стан збереження
C1.224	Floating <i>Utricularia australis</i> and <i>Utricularia vulgaris</i> colonies	Вільноплаваючі колонії <i>Utricularia australis</i> та <i>Utricularia vulgaris</i>	1	A	A
C1.3413	<i>Hottonia palustris</i> beds in shallow water	Зарості <i>Hottonia palustris</i> на мілководдях	1	A	A
C2.33	Mesotrophic vegetation of slow-flowing rivers	Мезотрофна рослинність повільно текучих річок	0,1	B	A
D2.3	Transition mires and quaking bogs	Перехідні болота та сплавини	20	A	A
D5.2	Beds of large sedges normally without freestanding water	Зарості крупних осонок переважно без застою води	20	B	A
E1.71	<i>Nardus stricta</i> swards	Угруповання <i>Nardus stricta</i>	2	B	B
E1.9	Open non-Mediterranean dry acid and neutral grass-land, including inland dune grassland	Незімкнені несердземн. і сухі кислі та нейтральні трав'яні угр., у тому числі континент. трав'яні угруп. на дюнах	1	A	A
E3.4	Moist or wet eutropic and mesotrophic grassland	Мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки	5	A	B
E3.5	Moist or wet oligotrophic grassland	Мокрі або вологі оліготрофні луки	1	B	B
E5.4	Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows	Мокрі або вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки	1	A	B
F4.2	Dry heaths	Сухі пустища	2	A	B
F9.1	Riverine scrub	Прирічкові чагарники	2	B	B
G1.21	Riverine <i>Fraxinus</i> - <i>Alnus</i> woodland, wet at high but not at low water	Прирічкові ясенево-вільхові ліси зі змінним зволоженням	750	A	B
G1.51	<i>Sphagnum</i> <i>Betula</i> woods	Березові ліси зі сфагновими мохами	100	A	A
G1.7	Thermophilous deciduous woodland	Термофільні листопадні ліси	500	B	B
G1.8	Acidophilous <i>Quercus</i> -dominated woodland	Ацидофільні ліси з домінуванням <i>Quercus</i>	250	A	A
G1.A1	<i>Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus</i> woodland on eutrophic and mesotrophic soils	Дубово-ясенево-грабові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах	5560	A	B
G3.E	Nemoral bog conifer woodland	Заболочені хвойні ліси неморальної зони	100	A	A

Серед оселищ найбільшу площу займають G1.A1: Дубово-ясеневогравові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах – 5560 га або 17,2 % загальної площі сайту; G1.21: Прирічкові ясеневовільхові ліси зі змінним зволоженням – 750 га (2,3 %); G1.7: Термофільні листопадні ліси – 500 га (2,55 %); G1.8: Ацидофільні ліси з домінуванням *Quercus* – 250 га (0,77 %); G1.51: Березові ліси зі сфагновими мохами та G3.E: Заболочені хвойні ліси неморальної зони – по 100 га (0,31 %). Отже, на досліджуваній території домінує лісовий компонент, з виразними заплавними та болотними фрагментами.

Таблиця 3.2 і діаграма рисунку 3.3 показують співвідношення площ основних оселищ об'єкту «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123), які віднесені до Резолюції 4 Бернської конвенції.

Таблиця 3.2 – Частка площ оселищ території Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський», віднесених до Резолюції 4 Бернської конвенції

Код оселища	Назва оселища	Площа, га	Частка від площі оселищ, %	Частка від площі сайту, %
G1.A1	Дубово-ясеневогравові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах	5560	76,0	17,2
G1.21	Прирічкові ясеневовільхові ліси зі змінним зволоженням	750	10,25	2,32
G1.7	Термофільні листопадні ліси	500	6,83	1,55
G1.8	Ацидофільні ліси з домінуванням <i>Quercus</i>	250	3,42	0,77
G1.51	Березові ліси зі сфагновими мохами	100	1,37	0,31
G3.E	Заболочені хвойні ліси неморальної зони	100	1,37	0,31
Інші оселища		56,1	0,76	0,17
Всього		7316,1	100,0	22,63

У структурі оселищ території «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) спостерігається чітке домінування дубово-ясеневогравових лісів (G1.A1), які займають понад три чверті (76,0 %) усієї площі оселищ, віднесених до Резолюції 4 Бернської конвенції. Ці біотопи формують ядро природного

каркаса території, визначаючи її екологічну стабільність і просторову цілісність.

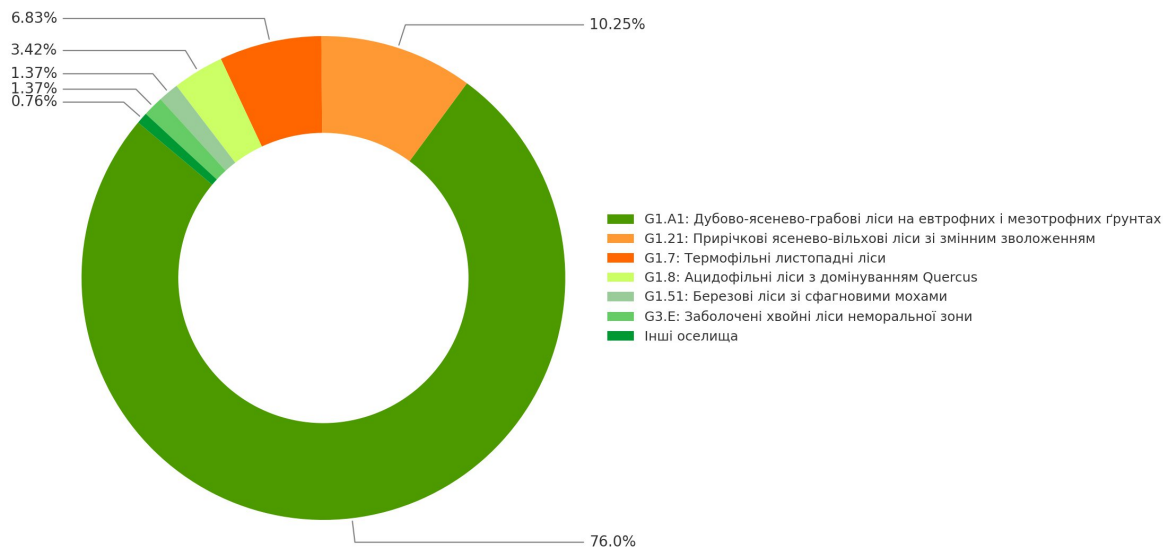

Рисунок 3.3 – Частка площ оселищ території Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський»

Другу позицію посідають прирічкові ясеневі-вільхові ліси (G1.21) – 10,25 %, які виконують важливу гідрологічну й ґрунтозахисну функції вздовж заплави Горині та її приток. Разом із G1.A1 вони утворюють єдиний комплекс заплавної лісової екосистеми, що підтримує популяції водно-болотних і лісових видів фауни, у тому числі *Lutra lutra*, *Ciconia nigra*, *Crex crex*.

Частка термофільних листопадних лісів (G1.7) становить 6,83 %, вони поширені на підвищених ділянках із теплішим мікрокліматом і виступають природним буфером між заплавними угіддями та агроландшафтами. Ацидофільні ліси з домінуванням *Quercus* (G1.8) охоплюють 3,42 %, відзначаються високим флористичним різноманіттям мохів і грибів, що свідчить про стабільність лісових ґрунтів.

Найменші частки займають березові ліси зі сфагновими мохами (G1.51) та заболочені хвойні ліси неморальної зони (G3.E) – по 1,37 %, а також інші оселища (0,76 %), які трапляються фрагментарно у зниженнях рельєфу.

Отже, діаграма чітко демонструє виражену лісову спрямованість

структури сайту, де переважають заплавні та вологі широколистяні ліси, що є осередком високої природності, типовим для континентального біогеографічного регіону. Така пропорція відображає екосистемну зрілість території й обґрунтовує її ключову роль у підтриманні біорізноманіття Смарагдової мережі України.

За якістю даних (Data quality) переважаюча частина оселищ характеризується як «Р – погана» (наприклад, приблизна оцінка).

Оцінка рівня репрезентативності окремих типів природних оселищ (Representativity), відповідно до Додатку III Оселищної Директиви, A(a) оцінюється як «А – високий рівень» для переважаючої частини оселищ (12 типів оселищ, або 66,7 %); оцінку «В – хороший рівень» мають решта 6 оселищ: C2.33: Мезотрофна рослинність повільно текучих річок, D5.2: Зарості крупних осок переважно без застою води, E1.71: Уруповання *Nardus stricta*, E3.5: Мокрі або вологі оліготрофні луки, F9.1: Прирічкові чагарники, G1.7: Термофільні листопадні ліси.

Усі оселища досліджуваного об'єкта Смарагдової мережі мають оцінку поширеності, відносну поверхню (Relative Surface) – згідно Додатку III Оселищної Директиви, A(b): «С» – $2\% \leq p < 10\%$ (відношення (p) площі окремого типу природного оселища в межах об'єкту до загальної його площі у межах України).

Стан збереження (Conservation) оселищ території «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123), відповідно до Додатку III Оселищної директиви ЄС, оцінюється переважно на рівнях «А» (високий рівень) та «В» (хороший). Зазначено, що більшість лісових і лучно-болотних типів мають оцінку «В», що свідчить про збережену структуру та функції оселищ за наявності окремих ознак порушень або фрагментації. Разом із тим, для частини заплавних і вологих лісів (типи G1.A1, G1.8, G3.E) зафіксовано оцінку «А», яка вказує на високий ступінь природності та добрі перспективи подальшого збереження. Отже, територія характеризується загалом стабільним станом природних комплексів, у яких переважає добрий рівень збереження з окремими

осередками відмінного стану.

Глобальність, глобальна оцінка (Global) – відповідно до Додатку III Оселищної Директиви, А(с): глобальна оцінка значимості об’єкту для збереження окремих типів природних оселищ: «С – важливе значення» – для усіх оселищ території мережі.

На території об’єкту Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) охороняється 51 вид біоти, які занесені до Резолюції 6 «Перелік видів, що потребують спеціальних заходів збереження їхніх оселищ, включаючи мігруючі види», серед них: Р – Plants (Рослини) – 1 вид; І – Invertebrates (Безхребетні) – 4 види комах; F – Fish (Риби) – 2 види; А – Amphibians (Земноводні) – 2 види; R – Reptiles (Рептилії) – 1 вид; В – Birds (Птахи) – 39 видів; М – Mammals (Ссавці) – 2 видів.

До інших важливих видів флори та фауни належать 27 видів, з них: 3 види рослин, 12 видів комах, 9 видів риб, 2 види птахів. Ними є таксони, які охороняються Червоною книгою України, є ендеміками та охороняються міжнародними конвенціями.

На сайті оселища зазначається, що на його території зростає рідкісне рослинне угруповання *Nymphaeeta candidae*, яке занесено до Зеленої книги України, а також, зазначається, що територія суттєво сприяє виживанню видів, що знаходяться під загрозою зникнення, ендемічних видів 100 видів тварин, занесених до Додатків I та II Бернської конвенції, які проживають або тимчасово мешкають на цій території.

Наявні впливи, загрози, тиск та діяльність на збереження території є низькими («L» – low, низький), мають внутрішній характер («I» – inside, всередині). Ними є А01: землеробство (рілля) поза межами об’єкту, А04.01: інтенсивне випасання на самій території, F03.01: полювання/відлов (людський фактор) всередині, D01.02: транспортна інфраструктура (дороги/проїзди) всередині, А04.02: екстенсивне випасання (всередині). Єдиним високим ризиком («H» – high, високий) є В02: лісогосподарська діяльність всередині – це головний керований ризик для досліджуваної

території [66; 67].

Загрози, тиск і діяльність, що впливають на об'єкт UA0000123 «Ізяславсько-Славутський» демонструє таблиця 3.3.

Таблиця 3.3 – Загрози, тиск і діяльність, що впливають на об'єкт UA0000123 «Ізяславсько-Славутський»

Код	Тип / опис впливу	Ранг	Розташування	На що впливає	Заходи мінімізації / управління
A01	Землеробство (рілля, добрива, обробіток)	L	Зовні (o)	Заплавні ліси G1.A1, луки E3.4, E3.5	Створення 30–50 м буферів уздовж водотоків; заборона оранки біля русла; водоохоронні смуги
A04.01	Інтенсивне випасання всередині	L	Всередині (i)	Луки E1.9, E3.4; прибережні зарості F9.1	Перехід на екстенсивний випас (A04.02); зниження навантаження; мозаїчний режим
B02	Лісове господарство, рубки	H	Всередині (i)	Ліси G1.A1, G1.21, G1.7, G1.8	Відмова від суцільних рубок; вибіркові рубки; збереження мертвої деревини; «тихий сезон» під час гніздування
F03.01	Полювання та відлов фауни	L	Всередині (i)	Птахи B, ссавці M (<i>Lutra lutra</i> , <i>Castor fiber</i>)	Сезонні заборони; «зони тиші»; контроль відвідування заплав
D01.02	Транспортні шляхи, проїзди	L	Всередині (i)	Усі лісові й лучні комплекси	Обмеження швидкості; облаштування водопропусків і фауно-переходів; недопущення дренажу
A04.02	Екстенсивне випасання (управління)	L	Всередині (i)	Луки E1.9, E3.4/E3.5; види B, I	Підтримка мозаїчності; щільність $\leq 0,6$ умовної од./га; ротаційне використання ділянок

Вказано, що на території об'єкта Смарагдової мережі є три заказники місцевого значення «Урочище «Клиновецьке», «Голубе озеро» та «Гнилий Ріг».

Уточнення даних щодо об'єкту Смарагдової мережі UA0000123 Iziaslavsko-Slavutytskyi. Попередній аналіз даних об'єкту UA0000123

Iziaslavsko-Slavutytskyi (Ізяславсько-Славутський) на сайті Смарагдової мережі показує ряд помилок і неточностей у його характеристиці та оцінці. Насамперед, потребує уточнення площа та конфігурація смарагдового об'єкту, оскільки сюди увійшли ділянки Національного природного парку «Мале Полісся» (Указ Президента України від 2 серпня 2013 року, 8762,7 га) [8], землі Ізяславського надлісництва філії «Подільський лісовий офіс» ДП «Ліси України», ОТГ.

Разом з тим, цінні території Малого Полісся, де є велика концентрація раритетної біоти та оселищ, а також й об'єкти природно-заповідного фонду, залишились поза увагою. Потребує уточнення і доповнення перелік оселищ, видів рослин і тварин, територій природно-заповідного фонду. Окрім згаданих на сайті трьох гідрологічних заказників місцевого значення («Урочище «Клиновецьке» (1157,5 га), «Голубе озеро» (28,5 га) та «Гнилий Ріг» (816,2 га), на території розташовані гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Михельський» (109,0 га), ботанічний заказник загальнодержавного значення «Теребіжі» (32,1 га), комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Святе» (8,2 га), а також природно-заповідні території місцевого значення орнітологічний заказник «Плужнянський» (1,4 га), заагальнозоологічний заказник «Лютарський» (35,7 га), лісовий заказник «Дубовий гай» (19,19 га), геологічний заказник «Голицький» (6,6 га), ботанічні пам'ятки природи «Дуб звичайний» (0,1 га) та «Дуб черешчатий» (41,0 га).

З часу створення національного природного парку «Мале Полісся» його співробітниками, а також залученими науковцями з інших установ та організацій України проведено системні наукові дослідження [9], які уточнюють і доповнюють інформацію сайту Смарагдової мережі.

Для забезпечення ефективної охорони оселищ та видів біоти Бернської конвенції об'єкту Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський», необхідним є продовження дослідження та моніторинг біорізноманіття й оселищ, впровадження природоохоронного менеджменту, оголошення нових

та розширення площ існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду цього регіону. Ухвалення Закону України «Про території Смарагдової мережі» [38] стане логічним продовженням виконання зобов'язань України щодо збереження видів і оселищ, визначених Бернською конвенцією, імплементації європейського законодавства, зокрема Оселищної директиви ЄС [67].

3.3 Рекомендації з удосконалення інтеграції парку в національну та Смарагдову екологічні мережі і збереження його біорізноманіття

Національний природний парк «Мале Полісся» – важлива природно-заповідна територія (розділ 2). Водночас компактний розмір і фрагментація довколишніх земель потребують підвищеної уваги до ландшафтного планування та інтеграції парку у національну й європейську систему охорони природи. Досвід інших парків свідчить, що включення території до загальноєвропейської мережі (NATURA 2000/Смарагдова мережа) значно посилює ефективність охорони. Інтеграція національних парків у системи охорони також підвищує науковий рівень управління й дає доступ до ресурсів (зокрема дослідницьких та фінансових). Ураховуючи це, необхідно вдосконалити просторове планування парку, моніторинг біорізноманіття, управління і просвітницькі програми з урахуванням місцевих особливостей (таблиця 3.4).

Екокоридори, буферні зони та суміжні землі. Екологічні коридори. Рекомендується сформувати та закріпити мережу зв'язків між Національного природного парку «Мале Полісся» і іншими природними масивами регіону (вздовж річок, лісових масивів, природних пасовищ). Наприклад, включення об'єктів Смарагдової мережі в єдину систему гарантує «принцип виділення оселищ» і забезпечує генетичний потік між популяціями рідкісних видів. Забезпечення таких коридорів сприятиме міграції тварин і обміну генетичного матеріалу, знижуючи фрагментацію екосистем.

Таблиця 3.4 – Основні напрями вдосконалення інтеграції НПП «Мале Полісся» в екологічні мережі

Напрямок	Ключові дії
Територіальне планування	формування екокоридорів; запровадження буферної зони; узгодження землекористування на суміжних землях
Моніторинг і робота з даними	розширення постійних точок спостереження; актуалізація інформації про оселища та види; ведення баз даних; залучення громадськості
Адміністративне управління	менеджмент-плани, співпраця з органами місцевого самоврядування; підвищення кваліфікації кадрів; регулювання рекреаційного навантаження
Освітня та наукова діяльність	Екопросвітництво; створення навчальних маршрутів; співпраця із науковими інститутами та університетами; публічне інформування (популяризація через ЗМІ, соцмережі та онлайн-платформи)

Буферна зона. Навколо меж парку слід запровадити офіційно затверджену буферну зону з обмеженнями господарської діяльності. Ця зона допоможе пом'якшити антропогенний вплив і захистити крайові оселища парку. За приклад можна взяти італійський «Абруццо» – там нацпарк (площею близько 50 тис. га) оточено буферною зоною близько 60 тис. га для захисту тварин, які виходять за межі заповідного ядра. Схожа практика в Україні – плановий розподіл зон (від суворо-заповідної до рекреаційної) – вже довела свою ефективність.

Суміжні землі. Слід співпрацювати з органами місцевого самоврядування і громадами щодо раціонального використання прилеглих угідь. Наприклад, заохочувати «екологічне» ведення сільського господарства (органічні та інтегровані технології), агролісомеліоративні насадження, відновлення заболочених територій. Ціль – створити буфер природних чи напівприродних екосистем навколо Національного природного парку «Мале

Полісся».

Робота з даними та моніторинг видів і оселищ. Розширення спостережень. Продовжувати й розширювати наукові дослідження на території парку. Працівники Національного природного парку «Мале Полісся» вже заклали понад 20 постійних пробних площ для моніторингу змін у флорі (типові й рідкісні угруповання). Доцільно посилити ці зусилля: створити додаткові дендрологічні і ботанічні площадки, регулярно проводити фітосанітарні обстеження лісів. Систематично вести фенологічні спостереження і облік біоти, реєструвати нові місця зростання червонокнижних видів, фіксувати спостереження GPS-точками.

Використання технологій. Інтегрувати сучасні методи – геоінформаційні системи, дистанційне зондування, автоматизовані станції спостереження – для моніторингу стану лісів і водно-болотних угідь. Наприклад, забезпечити щорічний аналіз змін рослинного покриву за супутниковими знімками та гідрологічного режиму озер і боліт (що є ключовими оселищами парку). Вести єдину базу даних спостережень і співпрацювати з державною системою моніторингу біорізноманіття (інтегрувати дані в Національну базу даних Смарагдової мережі), щоб інформація була доступною фахівцям і дозволяла коригувати заходи охорони.

Співпраця з науковцями та громадськістю. Залучати університети та науково-дослідні інститути до регулярних польових досліджень. Також розширити залучення громадськості: організувати волонтерські групи з дослідження червонокнижних рослин та птахів, citizen science-проекти (реєстрація спостережень на сайтах). Важливо, щоб зібрані дані вчасно опрацьовувались і лягали в основу адаптивного управління парком. співпраця. Установити партнерства з університетами для спільних наукових проєктів. Залучати студентів і викладачів до польових досліджень, створювати курсові і дипломні теми, пов'язані з біорізноманіттям парку. Публікувати результати в академічних виданнях і звітах. Це підвищить науковий супровід та престиж Парку.

Адміністративні та управлінські підходи. Менеджмент-плани. Подальша ефективна імплементація природоохоронних завдань у межах Національного природного парку «Мале Полісся» потребує переходу від загальних декларативних підходів до системного управління, заснованого на чітко визначених адміністративних і управлінських механізмах. Ключовим інструментом такого управління має стати розроблення й офіційне затвердження Проекту організації території Національного природного парку «Мале Полісся», який визначатиме функціональне зонування, режими використання території, допустимі види діяльності та систему охоронних і відновних заходів.

Невід'ємною складовою сучасної моделі управління є підготовка окремих менеджмент-планів зі збереження пріоритетних оселищ і видів, у тому числі тих, що входять до переліків Бернської конвенції та становлять предмет охорони Смарагдової мережі. Такі плани мають відповідати європейським практикам управління природоохоронними територіями й базуватися на принципах адаптивного менеджменту, що передбачає регулярний моніторинг, оцінку ефективності заходів та їх коригування залежно від змін природних і соціально-економічних умов.

Згідно з підходами, закріпленими в документах і резолюціях Європейського Союзу та Бернської конвенції, для кожного об'єкта Смарагдової мережі мають бути визначені чіткі коротко- та довгострокові цілі охорони. Короткострокові цілі спрямовуються на запобігання деградації оселищ і популяцій видів, усунення найбільш загрозливих чинників та стабілізацію екологічного стану територій. Довгострокові цілі орієнтовані на забезпечення сприятливого стану збереження, відновлення природних процесів і підвищення екологічної стійкості ландшафтів. Важливою умовою реалізації таких цілей є наявність реалістичного ресурсного забезпечення — фінансового, кадрового та інституційного.

Менеджмент-плани повинні охоплювати комплекс заходів, спрямованих на охорону конкретних оселищ і видів, з урахуванням їх екологічних вимог та

просторового розміщення. Окремий блок має стосуватися регулювання господарської діяльності, зокрема лісокористування, сільськогосподарського використання земель, водокористування та забудови, з метою мінімізації негативного впливу на природні комплекси. Важливо забезпечити узгодження режимів охорони з документами просторового планування та планами розвитку територіальних громад.

Суттєвим елементом управління є планування й регулювання рекреаційної діяльності. Менеджмент-плани мають передбачати розвиток екологічно орієнтованої рекреації, зонування рекреаційних навантажень, створення відповідної інфраструктури та запобігання перевищенню допустимих рекреаційних лімітів, особливо в межах найбільш вразливих ділянок.

Окремої уваги потребує залучення місцевих громад та зацікавлених сторін до процесу управління територією парку. Європейський досвід засвідчує, що ефективність менеджмент-планів значно зростає за умови прозорого прийняття рішень, участі громадськості, проведення консультацій і розвитку партнерських форм співпраці. Це сприяє формуванню соціальної підтримки природоохоронних заходів і зменшенню конфліктів між охороною природи та місцевими інтересами.

Таким чином, упровадження комплексного адміністративно-управлінського підходу, заснованого на Проекті організації території та спеціалізованих менеджмент-планах, є ключовою передумовою забезпечення ефективного функціонування Національного природного парку «Мале Полісся» та реалізації вимог Смарагдової мережі відповідно до європейських стандартів охорони біорізноманіття.

Співпраця з місцевою владою і громадами. Забезпечити постійний діалог із органами місцевого саморядування сусідніх сіл і громад. Зокрема, рекомендується створити дорадчі колегії чи робочі групи за участю представників райдержадміністрації, сільських рад, місцевих шкіл та активістів. Приклад позитивного підходу – Ужанський НПП, який налагодив

тісну співпрацю з місцевими органами влади та громадськими організаціями (зокрема «УТОП»). У межах такої співпраці проведено тренінги з управління проєктами та екологічні молодіжні ініціативи. Подібні практики слід поширювати: включати громади у планування проєктів, навчальні програми, організацію волонтерської допомоги охороні.

Управління відвідуваністю і інфраструктурою. Регулярно оновлювати план розвитку екоінфраструктури парку (маршрути, оглядові майданчики, візит-центр), щоб туристичний потік здійснювався без шкоди біорізноманіттю. Запровадити інструменти контролю відвідування (ліміти груп, інформованість щодо правил поведінки у заповідній зоні). При цьому розвивати сталий екологічний туризм – за прикладом інших нацпарків, які активно співпрацюють з місцевим бізнесом і громадами, створюючи робочі місця, зберігаючи ресурси.

Фінансові та кадрові ресурси. Шукати джерела міжнародних грантів (ЄС, UNDP тощо) для реалізації природоохоронних і просвітницьких програм. Паралельно залучати кошти місцевих бюджетів на підтримку парку. Забезпечити підвищення кваліфікації співробітників (тренінги з менеджменту, моніторингу, комунікації). Важливо, щоб штат адміністрації Парку поєднував фахівців із місцевих громад (локаційні знання) й досвідчених екологічних менеджерів.

Освітні та наукові ініціативи. Екологічна освіта шкіл та громади. Розгорнути програму польових екскурсій і гуртків для учнів місцевих шкіл. Організовувати практичні заняття у межах території парку: практикуми, «дні спостережень» за птахами і комахами, конкурси знахідок рідкісних видів. Сприяти створенню стаціонарних або пересувних еко-стендів і міні-музеїв у школах, а також регулярно проводити лекції й тренінги для жителів громад про цінність заповідної зони.

Екопросвітництво. Організовувати відкриті лекції й семінари для широкої аудиторії за участю фахівців (як місцевих, так і запрошених з-за кордону). Приклади зі світу: у регіоні Аbruццо (Італія) створили мережу з

понад 40 центрів екологічної освіти, що є ключовими майданчиками для школярів і громадян. Особливу увагу слід приділити прогресивним методикам (розв'язання реальних природоохоронних задач учнями, стаціонарні екошколи, тривалі програми пересувних екокемпів). Навчальні маршрути і табори на базі НПП сприятимуть формуванню екологічної культури у регіоні.

Широке висвітлення. Посилити інформаційну присутність парку: вести актуальний вебсайт і сторінки в соцмережах, публікувати регулярні дописи про наукові відкриття й природоохоронні заходи. Зокрема, необхідно «говорити з публікою зрозумілою мовою» і пояснювати, як кожен може долучитися до збереження природи. Заохочувати волонтерів – наприклад, аналітичні групи, що допомагають у вивченні флори й фауни, або молодіжні еко-об'єднання. Такий просвітницький підхід довів свою ефективність.

Кожен із цих заходів адаптований до природних умов і соціально-адміністративного контексту НПП «Мале Полісся»: заболочені місцевості та хвойно-мезофільні ліси підсилюють потребу в коридорах і буферних зонах; наявність декількох сільських громад вимагає тісної співпраці з органами місцевого самоврядування та екоосвіти місцевого населення. У результаті комплексна реалізація таких рекомендацій сприятиме кращій інтеграції парку в національну й Смарагдову мережі, а отже – довготривалому збереженню його біорізноманіття.

ВИСНОВКИ

Мале Полісся – це понижена рівнина, яка знаходиться у північній частині зони широколистяних лісів України між Волинською та Подільською височинами.

За фізико-географічним районуванням України парк розташований у Поліській провінції мішано-лісової хвойно-широколистяної зони, на південному заході східноєвропейської рівнини.

Основними рисами Малого Полісся є: рівнинність, неглибоке залягання кристалічного фундаменту, поширення пісків, близькість залягання ґрунтових вод, надмірна зволоженість території, заболоченість, наявність великих масивів боліт та заболочених земель. Територія здебільшого вкрита сосновими та дубово-сосновими лісами, болотами та луками. Невисока родючість ґрунтів і заболоченість обмежили антропогенний вплив на рослинність території та сприяли її збереженню.

Рослинний покрив території національного природного парку «Мале Полісся» представлений ліською, лучною, болотною, а також водною і прибережно-водною рослинністю.

Флора НПП «Мале Полісся» багата та різноманітна і представлена 1127 видами вищих, нижчих видів рослин та грибів, зокрема: 805 видів вищих судинних рослин; несудинних рослин – 32 види мохів; лишайники та водорості, на жаль, не досліджені; 290 видів грибів (макро- і мікроміцетів).

Раритетна складова флори представлена так: 28 видів рослин занесені до Червоної книги України; 55 видів рослин із Переліку регіонально рідкісних у Хмельницькій області; 10 видів Додатку II Конвенції CITES.

На території НПП «Мале Полісся», серед тваринного світу, найбільш дослідженими є птахи та ссавці. Тут зареєстровано 153 види птахів, 48 видів ссавців, 504 види комах, 11 видів риби, 11 видів земноводних та 7 видів плазунів.

Природно-заповідний фонд Парку складає 12 об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі: 2 заказники загальнодержавного значення, 1 пам'ятка природи загальнодержавного значення, 6 заказників місцевого значення, 2 пам'ятки природи місцевого значення.

Територія НПП «Мале Полісся» належить до таких структурних елементів національної екологічної мережі національного і обласного рівнів: Галицько-Слобожанського екокоридору як сполучна територія національного рівня; Малополіського екокоридору як сполучна територія регіонального рівня; Малополіського природного ядра національного рівня; Горинського екокоридору як сполучна територія регіонального рівня; Малополіського природного ядра регіонального рівня; Нетішинської відновлювальної території.

Проведене дослідження об'єкта Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) підтверджує його високу природоохоронну цінність та ключову роль у збереженні біорізноманіття Малого Полісся і Хмельницької області загалом. Територія характеризується значною площею (32329 га), високою часткою оселищ європейського значення та репрезентує широкий спектр лісових, лучних, болотних і заплавних екосистем, більшість з яких мають добрий або високий стан збереження.

Встановлено, що в межах об'єкта охороняється 18 типів оселищ Резолюції 4 Бернської конвенції, які займають понад п'яту частину площі сайту, а також 51 вид біоти з Резолюції 6, серед яких домінують птахи. Загальна структура оселищ свідчить про переважання лісового компонента з істотним значенням водно-болотних і лучних угруповань, що забезпечує екологічну різноманітність і просторову цілісність території. Оцінки репрезентативності та стану збереження в більшості випадків відповідають рівням «А» і «В», що вказує на сприятливі перспективи довготривалого збереження природних комплексів.

Водночас аналіз стандартної форми даних Смарагдового об'єкта виявив низку неточностей і прогалин, зокрема щодо конфігурації території, повноти

переліку оселищ, видів і об'єктів природно-заповідного фонду. Це засвідчує необхідність актуалізації даних SDF на основі результатів сучасних польових досліджень, які вже проведені або продовжуються співробітниками Національного природного парку «Мале Полісся» та залученими науковцями.

Оцінка чинників впливу показала, що загальний рівень тиску на територію є низьким, а основним керованим ризиком залишається лісгосподарська діяльність. У цьому контексті особливої ваги набуває впровадження ефективних управлінських механізмів, спрямованих на узгодження господарського використання з цілями збереження оселищ і видів, визначених Бернською конвенцією.

Об'єкт Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» має значний потенціал як ядро регіональної екологічної мережі та важливий елемент пан'європейської системи охорони біорізноманіття. Подальший розвиток його охорони пов'язаний із поглибленням наукових досліджень і моніторингу, уточненням меж і характеристик об'єкта, розширенням і оптимізацією мережі територій природно-заповідного фонду, а також із удосконаленням правового регулювання, зокрема через ухвалення спеціального закону про території Смарагдової мережі. Це створить підґрунтя для ефективної імплементації європейських природоохоронних підходів та забезпечення сталого збереження природної спадщини регіону.

Інтеграція НПП «Мале Полісся» в національну та Смарагдову екологічні мережі потребує системного підходу, який охоплює взаємопов'язані напрямки дій: територіальне планування, моніторинг і робота з даними, адміністративне управління, освітня та наукова діяльність. Реалізація цих заходів дозволить не лише зміцнити екологічну цілісність території, а й забезпечити її сталий розвиток у відповідності до міжнародних природоохоронних стандартів.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Hilty J. Guidelines for conserving connectivity through ecological networks and corridors [Electronic resource] / J. Hilty, G. L. Worboys, A. Keeley, S. Woodley, B. Lausche, H. Locke, M. Carr, I. Pulsford, J. Pittock, J. W. White, D. M. Theobald, J. Levine, M. Reuling, J. E. M. Watson, R. Ament, G. M. Tabor // IUCN Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 30. – Gland : IUCN, 2020. – URL: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-030-En.pdf> (date of access: 21.12.2025).

2. Теслович М. В. Екологічна мережа Закарпатської області: територіальна структура, функціонування, оптимізація : дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 103 «Науки про Землю» [Електронний ресурс] / М. В. Теслович ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2024. – URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/diss_Teslovych.pdf (дата звернення: 21.12.2025).

3. Gimona A. Ecological Networks Protected Areas Review — Ecological Networks Think Piece [Electronic resource] / A. Gimona, P. Wright, A. Eastwood, A. Gallego, A. Hester // NatureScot. – 2023. – URL: <https://www.nature.scot/doc/ecological-networks-protected-areas-review-ecological-networks-think-piece> (date of access: 21.12.2025).

4. Council of Europe. Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy [Electronic resource] / Council of Europe // Nature and Environment. – 1996. – No. 74. – URL: <https://www.cbd.int/doc/nbsap/rbsap/pebls-rbsap.pdf> (date of access: 21.12.2025).

5. Bern Convention. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats [Electronic resource] // Council of Europe. – URL: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention> (date of access: 21.12.2025).

6. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora [Electronic resource] // Official Journal

of the European Communities. – 1992. – L 206. – P. 7–50. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31992L0043> (date of access: 21.12.2025).

7. Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds [Electronic resource] // Official Journal of the European Union. – 2010. – L 20. – P. 7–25. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0147> (date of access: 21.12.2025).

8. Strategic Plan for the Bern Convention for the period to 2030 [Electronic resource] / Standing Committee of the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats // Convention Secretariat, Council of Europe. – Strasbourg, 1 Dec. 2023. – URL: <https://rm.coe.int/tpvs18e-2023-strategic-plan-final/1680ada084> (date of access: 21.12.2025).

9. Kunming–Montreal Global Biodiversity Framework [Electronic resource] / Secretariat of the Convention on Biological Diversity // Convention on Biological Diversity. – 2022. – URL: <https://www.cbd.int/gbf> (date of access: 21.12.2025).

10. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: EU Biodiversity Strategy for 2030 – Bringing nature back into our lives [Electronic resource] // European Commission. – 20.05.2020. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0380> (date of access: 21.12.2025).

11. Jongman R. H. G. Ecological Networks and Greenways: Concept, Design, Implementation [Electronic resource] / R. H. G. Jongman, G. Pungetti (eds.) // Cambridge Studies in Landscape Ecology. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – URL: <https://www.cambridge.org/core/books/ecological-networks-and-greenways/AB0409C2281E7601FCF7985707527EB6> (date of access: 21.12.2025).

12. Merenlender A. Habitat Connectivity and Ecological Corridors for Biodiversity Conservation [Electronic resource] / A. Merenlender, A. Keeley,

J. Hilty // Reference Module in Earth Systems and Environmental Sciences. – 2025. – URL: <https://surl.lt/dijhlc> (date of access: 21.12.2025).

13. Carver S. Guidelines for rewilding [Electronic resource] / S. Carver et al. // Conservation Biology. – 2021. – Vol. 35. – P. 1882–1893. – URL: <https://conbio.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cobi.13730> (date of access: 21.12.2025).

14. Designated terrestrial protected areas in Europe [Electronic resource] / European Environment Agency // European Environment Agency. – 2024. – URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/terrestrial-protected-areas-in-europe> (date of access: 21.12.2025).

15. The Natura 2000 protected areas network [Electronic resource] / European Environment Agency // European Environment Agency. – URL: <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/natura-2000/the-natura-2000-protected-areas-network> (date of access: 21.12.2025).

16. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000-2015 роки» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 21 вер. 2000 р.] : офіц. текст : за станом на 10 черв. 2012 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text> (дата звернення: 01.12.25).

17. Закон України «Про екологічну мережу України» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 24 черв. 2004 р.] : офіц. текст : за станом на 31 бер. 2023 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> (дата звернення: 01.12.25).

18. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 28 лют. 2019 р.] : офіц. текст : за станом на 28 лют. 2019 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 01.12.25).

19. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою 7 лют. 2002 р.] :

офіц. текст : за станом на 18 лист. 2012 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text> (дата звернення: 01.12.25).

20. Національна екологічна мережа [Електронний ресурс] / Природа України. – URL: <https://геомап.land.kiev.ua/ecology-11.html> (дата звернення: 01.12.25).

21. Васильчук Л.Б. Правове регулювання екологічної мережі в Україні [Електронний ресурс] / Л.Б. Васильчук, Р.М. Фрідманський // Аналітично-порівняльне правознавство. – 2024. – № 2. – С. 125–131 – URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/04/22.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).

22. Ващишин М. Відновлювані території у складі національної екомережі [Електронний ресурс] / М. Ващишин // Екологічне право. – 2020. – № 8. – С. 120–125. – URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.19> (дата звернення: 21.12.2025).

23. Ващишин М.Я. Правові й організаційні засади формування національної екологічної мережі в Україні [Електронний ресурс] / М. Я. Ващишин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія : Юриспруденція. – 2014. – Вип. 10–1(2). – С. 52–55. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1\(2\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1(2)__16) (дата звернення: 21.12.2025).

24. Регіональна схема формування екологічної мережі Хмельницької області [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Хмельницької обласної військової державної адміністрації. – URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=9773 (дата звернення: 11.11.2025).

25. Юглічек Л. С. Екологічна мережа Хмельниччини / Л. С. Юглічек, Т. В. Виговська. – Хмельницький : Хмельницький університет управління і права, 2012. – 96 с.

26. Ващишин М. Я. Правове забезпечення формування Смарагдової мережі в Україні [Електронний ресурс] / М. Я. Ващишин // Юридичний

науковий електронний журнал. – 2018. – № 3. – С. 115–118. – URL: http://lsej.org.ua/3_2018/34.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

27. Закон України № 436/96-ВР «Про приєднання України до Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі [Електронний ресурс] : [офіц. текст: за станом на 29 жовт. 1996 р.]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2025).

28. Василюк О. Проектування і збереження територій мережі Емеральд (Смарагдової мережі). Методичні матеріали [Електронний ресурс] [О. Василюк, К. Борисенко, А. Куземко, О. Марущак та ін.]; під ред. А. А. Куземко, К. А. Борисенко. – Київ : LAT & K, 2019. – 78 с. – URL: <https://surl.lu/ewjykk> (дата звернення: 10.11.2025).

29. Залучення громадськості та науковців до проектування мережі Емеральд (Смарагдової мережі) в Україні [Електронний ресурс] / [К. В. Полянська, К. А. Борисенко, П. Павлачик (Paweł Pawlaczyk), О. В. Василюк та ін.]; під ред. д. б. н. А. Куземко. – Київ, 2017. – 304 с. – URL: <https://uncg.org.ua/zaluchennia-do-proektuvannia-emerald/> (дата звернення: 10.11.2025).

30. Emerald Network в Україні. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: <https://emerald.eea.europa.eu/> (дата звернення: 10.11.2025).

31. Формування природоохоронної мережі Natura 2000 в Україні [Електронний ресурс] / Б. Проць, О. Кагало. – Львів, 2017. – 64 с. – URL: <https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/UNCG1-Natura2000s.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

32. Council of Europe. The Emerald Network: a tool for the protection of European natural habitats and species [Electronic resource] / Council of Europe // Council of Europe. – URL: <https://rm.coe.int/the-emerald-network-a-tool-for-the-protection-of-european-natural-habi/168072843d> (date of access: 10.11.2025).

33. The Habitats Directive [Electronic resource] / European Commission. – URL: <https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/habitats->

directive_en (дата звернення: 10.11.2025).

34. Смарагдова мережа та НАТУРА2000: запитання і відповіді. Інфолист [Електронний ресурс] / Офіційний сайт WWF в Україні. – URL: <https://surl.lu/ewjykk> (дата звернення: 10.11.2025).

35. European Environment Agency. Designated terrestrial protected areas in Europe [Electronic resource] / European Environment Agency // European Environment Agency. – URL: <https://surl.lu/ewjykk> (date of access: 21.12.2025).

36. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : [Закон України; [Підписано Президентом України 21 бер. 2014 р.] / Верховна рада України. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.11.2025).

37. Полянська К. Відповідність державної політики України у сфері збереження біорізноманіття пріоритетам та цілям Європейського зеленого курсу [Електронний ресурс] / К. Полянська / Екологія. Право. Людина. – 2022. – URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/vidpovidnist-derzhavnoyi-polityky-ukrayiny-u-sferi-zberezhennya-bioriznomanittya-priorytetam-ta-tsilyam-evropejskogo-zelenogo-kursu/> (дата звернення: 10.11.2025).

38. Проект Закону України №4461 «Про території Смарагдової мережі» [Електронний ресурс] ; офіц. текст : за станом на 05 вересн. 2021 р. : – URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72597 (дата звернення: 10.10.2025).

39. Стан створення Смарагдової мережі в Україні (полісі-бріф) [Електронний ресурс] / Екологія. Право. Людина. – URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/stan-stvorennya-smaragdovoyi-merezhi-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.11.2025).

40. Тлумачний посібник оселищ Резолюції 4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Перша версія адаптованого неофіційного перекладу з англійської [Електронний

ресурс] / укладачі: А. Куземко, С. Садогурська, К. Борисенко, О. Василюк – Київ, 2017. – 124 с. – URL: <https://uncg.org.ua/tlumachnyj-posibnyk-oselyshch/> (дата звернення: 10.11.2025).

41. Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats. Standing Committee 39th meeting Strasbourg. Updated list of officially adopted Emerald sites (December 2019). 2019. – URL: https://rm.coe.int/updated-list-of-officially-adopted-emerald-sites-december-2019-/168098ef51?fbclid=IwAR3Sfh-F_w0fpHBkCggkU1Xc1bUbo57vMgDhu1Fcggq-gFvM5 (дата звернення: 10.11.2025).

42. Екологічний паспорт Хмельницької області у 2024 році [Електронний ресурс] / Екологія / Хмельницька обласна військова адміністрація. – URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=7157 (дата звернення: 10.11.2025).

43. Літопис природи національного природного парку «Мале Полісся». – Том Х. – Ізяслав, 2025. – 313 с.

44. Проєкт організації території національного природного парку «Мале Полісся», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів. – ПрАТ «НБК «Курс». – 2020. – 354 с.

45. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [Електронний ресурс] : [прийнято Верховною Радою України 16 черв. 1992 р.] : офіц. текст (станом на 04 квітн. 2025 р.). – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-12> (дата звернення: 10.11.2025).

46. Національний природний парк «Мале Полісся»: наукові нариси до створення / Т. Л. Андрієнко, Р. Г. Білик, Л. П. Казімірова, М. Д. Матвеев, Л. С. Юглічек. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський, 2011. – 92 с.

47. Геренчук К. І. Природа Хмельницької області. – Львів : Каменяр, 1980. – 152 с.

48. Цибуля М. М. Екологічна і ценотична структура флори Національного природного парку «Мале Полісся» [Електронний ресурс]

/ М. М. Цибуля // Екологічні науки : науково-практичний журнал / гол. ред. О. І. Бондар. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – № 7(34). – С. 101–104. – URL: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2021/7/19.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

49. Цибуля М. М. Продромус рослинності Національного природного парку «Мале Полісся» [Електронний ресурс] / М. М. Цибуля // Екологічні науки. – 2021. – Вип. 3(36). – С. 182–186. – URL: <http://ecoj.dea.kiev.ua/archives/2021/3/32.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).

50. Белінська М. М. Цінні та рідкісні лісові угруповання для НПП «Мале Полісся» / М. М. Белінська, Б. Є. Якубенко // Відновлення, охорона й збереження рослинного світу лісів України в умовах техногенного навантаження та змін клімату : тези доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 жовтня 2019 р.). – Київ, 2019. – 127 с.

51. Цибуля М. Найпоширеніші біотопи Національного природного парку «Мале Полісся» / М. Цибуля, Б. Якубенко // Матеріали XV З'їзду Українського ботанічного товариства (м. Івано-Франківськ, 30 вересня – 4 жовтня 2024 р.). – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. – С. 89.

52. Цибуля М. М. Види рослин Червоної книги України у флорі Національного природного парку «Мале Полісся» / М. М. Цибуля, Б. Є. Якубенко // Perspectives of World Science and Education : Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. – Osaka, Japan, 2020. – С. 815–819.

53. Бондарчук О. Сучасний стан та перспективи збереження раритетного компоненту флори НПП «Мале Полісся» шляхом інтродукції і репатріації особливо вразливих видів рослин [Електронний ресурс] / О. Бондарчук, М. Цибуля, Б. Якубенко, М. Козак, Д. Рахметов / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, з нагоди 10-ї річниці Національного природного парку «Мале Полісся» (м. Славута, Хмельницька обл., 3–4 серпня 2023 р.). Славута, 2023. – С. 258–265. –

URL: http://malepolisja.in.ua/materials/Zbirnik_material_conf/Ves_zbirnik_mat_conf/Ves_vipusk_zbir_mat_conf.pdf (дата звернення: 27.11.2025).

54. Сасюк А. Видовий склад рослин північної частини території Національного природного парку «Мале Полісся» [Електронний ресурс] / А. Сасюк, М. Цибуля, О. Бондарчук, Д. Рахметов, Б. Якубенко, М. Козак, А. Кондратюк // Об'єкти природно-заповідного фонду України: сучасний стан та шляхи забезпечення ефективної їх діяльності : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 27–28 червня (1 жовтня) 2024 р. – С. 138–143. – URL: <https://doi.org/10.61584/1-10-2024-11> (дата звернення: 21.12.2025).

55. Цибуля М. М. Озеро Святе – осередок збереження природного біорізноманіття / М. М. Цибуля, А. В. Сасюк, М. М. Кальнюк // Євроінтеграція екологічної політики України : матеріали Четвертої Всеукр. наук.-практ. конф., 25 жовтня 2022 р. – Одеса : ОДЕКУ, 2022. – С. 240–241.

56. Цибуля М. М. Види рослин Червоної книги України на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду НПП «Мале Полісся» / М. М. Цибуля, А. В. Сасюк, О. В. Мнюх, Б. Є. Якубенко // Матеріали VI-го Всеукр. пленеру з питань природничих наук, 25–26 червня 2022 р. – Одеса : ОДЕКУ, 2022. – С. 90–93.

57. Кратасюк Н. В. Знахідки рідкісних видів рослин на території Національного природного парку «Мале Полісся» та в його околицях у 2024 році [Електронний ресурс] / Н. В. Кратасюк // Сучасні дослідження раритетного біорізноманіття в Україні : серія «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 44. – Київ; Чернівці, 2025. – С. 231–233. – URL: <https://doi.org/10.15468/mymebr> (дата звернення: 21.12.2025).

58. Цибуля М. Діяльність Національного природного парку «Мале Полісся» для збереження біорізноманіття регіону [Електронний ресурс] / М. Цибуля, А. Сасюк // Об'єкти природно-заповідного фонду України: сучасний стан та шляхи забезпечення ефективної їх діяльності : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 27–28 червня (1 жовтня) 2024 р. – С. 56–60. – URL: <https://doi.org/10.61584/1-10-2024-11> (дата звернення: 21.12.2025).

59. Цибуля М. М. Види рослин південного і південно-західного узбережжя оз. Святого (НПП «Мале Полісся») / М. М. Цибуля, М. О. Тарабун, О. П. Бондарчук, Б. Є. Якубенко // Подільські читання: дослідження, охорона довкілля та збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природнича освіта : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Кам'янець-Подільський, 21–22 жовтня 2024 р. – С. 133–136.

60. Гелюта В. П. Гриби Національного природного парку «Мале Полісся» / В. П. Гелюта, М. П. Придюк, М. О. Зикова, Ю. Я. Тихоненко, М. В. Шевченко, О. Ю. Акулов, О. В. Мнюх // Чорноморський ботанічний журнал. – 2019. – Т. 15, № 3. – С. 275–296.

61. Кратасюк Н. В. Фауна Odonata у Національному природному парку «Мале Полісся» // Н. В. Кратасюк / Досвід та перспективи розвитку об'єктів природно-заповідного фонду Хмельниччини, до 5-ї річниці Національного природного парку «Мале Полісся» : збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Славута, 23–25 травня 2018 року) / відп. ред.: М. М. Белінська, Б. Є. Якубенко, М. Д. Матвєєв. – Друкарня ТОВ «Каліграф», 2018. – С. 32–134.

62. Тарасенко М. О. Рідкісні види птахів Національного природного парку «Мале Полісся» / М. О. Тарасенко, М. Д. Матвєєв // Міжнародна зоологічна конференція «Фауна України на межі ХХ–ХХІ ст. Стан і біорізноманіття екосистем природоохоронних територій», присвяченої 220 річниці від дня народження О. Завадського, [12–15 вересня 2019] : зб. мат. – Львів : СПОЛОМ, 2019. – С. 129–134.

63. Тарасенко М. О. Орнітофауна національного природного парку «Мале Полісся» / М. О. Тарасенко, М. Д. Матвєєв / Вісник Черкаського університету. – Серія «Біологічні науки». – 2022. – № 2. – С. 66-75.

64. Матвєєв М. Д. Зимова орнітофауна НПП «Мале Полісся» / М. Д. Матвєєв, М. О. Тарасенко // Досвід та перспективи розвитку об'єктів природно-заповідного фонду Хмельниччини, до 5-ї річниці Національного природного парку «Мале Полісся» : збірник наукових праць за матеріалами

Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Славута, 23–25 травня 2018 р.) / відп. ред.: М. М. Белінська, Б. Є. Якубенко, М. Д. Матвеев. – Друкарня ТОВ «Каліграф», 2018. – С. 74–77.

65. Цибуля М. М. Місце Національного природного парку «Мале Полісся» у екологічній мережі Хмельниччини [Електронний ресурс] / М. М. Цибуля, Б. Є. Якубенко // Сучасні фітосозологічні дослідження в Україні : зб. наукових праць з нагоди вшанування пам'яті видатного фітосозолога, д-ра біол. наук, проф. Т. Л. Андриєнко-Малюк (1938–2016 рр.). – Вип. 4. – Київ : Талком, 2020. – С. 97–102.

66. UA0000123 Iziaslavsko-Slavutytskyi [Electronic resource] / EMERALD – STANDARD DATA FORM For proposed Emerald Sites (Areas of Special Conservation Interest, ASCI), Candidate Emerald Sites and, For Areas of Special Conservation Interest (ASCI = Emerald Sites). – URL: <https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000123> (date of access: 10.11.2025).

67. Казімірова Л.П. Об'єкт Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський»: характеристика та перспективи збереження / Л. П. Казімірова, М. В. Микитюк / Подільські читання–2025: Науковий простір: міждисциплінарні напрями та стратегії розвитку територіальних громад : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (6–7 листопада 2025 р.); За ред. проф. Л. П. Царика. – Тернопіль : ТНПУ, 2025. – С. 118–123.

ДОДАТОК А

(довідковий)

АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Хмельницький національний університет
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
Тернопільський осередок Наукового товариства імені Шевченка
Тернопільський відділ Українського географічного товариства

ПОДІЛЬСЬКІ ЧИТАННЯ – 2025. НАУКОВИЙ ПРОСТІР:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ НАПРЯМИ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої
25-й річниці створення кафедри геоєкології та збірності Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
і 10-й річниці початку створення територіальних громад в Україні

6-7 листопада 2025 року
м. Тернопіль

Кулик І.Р. РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ПАРАМЕТРИ ГЕОЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОКРЕМИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	68
Гречко А.А., Радченко Д.Р. ПЕРСПЕКТИВИ ОТРИМАННЯ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ ВІД ОЗЕЛЕНЕННЯ ДАХІВ РАДЯНСЬКОЇ ЗАБУДОВИ.....	74
Годзіська Г.Л., Карпачок С.М., Добинка І.П. АЛОХТОННІ РУСЛОВИ НАНОСИ В БАСЕЙНІ РІЧКИ ГУКІВ.....	76
Біленька Г.А., Зінько Я.М. ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ХМІЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ.....	80
Шукалин О.С., Гуменюк Г.В., Яворський Р.Л., Машок О.Б. ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ ІНДИКАТОРІВ ЯКОСТІ ҐРУНТУ.....	82
Казімірова Л.П., Масоловський А.В. ЛІСОВІ РЕСУРСИ В СТРУКТУРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ХМІЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	83
Гулик С.В., Дем'ячук П.М. ВОДИ АНТРОПОГЕННИ ЛАНДШАФТИ КОЗЬМЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	87
Барна І.М., Кременова Л.С. ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ХІМІЧНИХ ВПЛИВІВ НА СТАН БІОЦЕНОЗІВ.....	91
Кулик І.Р., Чебода Г.Ю. СТРУКТУРА ВОДОКОРИСТУВАННЯ ВОДОГОСПОДАРСЬКИХ ДІЛОВОК РІЧКИ ДНІСТЕР ВІД ГІРІДІА РІЧКИ СЕРЕТ ДО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	96
Царик В.Л. ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ВИМІРИ БАЗОВИХ ПРОБЛЕМ ІВАНІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	100
Козак А.В., Кулик І.Р. ОПТИМІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК НАПРЯМ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН КЛІМАТУ (НА ПРИКЛАДІ КРЕМЕНЕЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	103
СЕКЦІЯ ІІІ. ПРОЕКТУВАННЯ І КАРТОГРАФУВАННЯ ЗАПОВІДНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ МЕРЕЖ	106
Царик Л.П. ЗАПОВІДНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ МЕРЕЖІ: ОБЛАСНИЙ, АДМІНІСТРАТИВНО-РАЙОННИЙ І ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІРИ.....	106
Петлюк В.М. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ФУНКЦІОНУВАННЯМ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	111
Зінько Ю. В., Кагаля О. О., Мазьська М. П., Савка Г. С., Шевчук О. М. ПРОЕКТУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ЛЬВІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ЇЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	114
Казімірова Л.П., Микитюк М.В. ОБ'ЄКТ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ «ІЗЯСЛАВСЬКО- СЛАВУТСЬКИЙ»: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ.....	118
Царик П.Л. НЕВІДПОВІДНІСТЬ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «ІЗЯСЛАВСЬКИЙ КАМ'ЯНИЙ» ЗАПОВІДНИМ НОРМАМ.....	124
Любницький О.Л., Пучка О.В., Жмурко М.О. ОХОРОНА, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА МОНІТОРИНГ БІОРИЗНОМАНІТТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКІВ.....	128
Вікторчук О.К., Пшонівський П.М., Мисюгоць Т.П., Травау Л.М. ШИШКІВСЬКО- ХУДІВСЬКА СТИНКА НАД НІЦЛАВОЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТИПОВОГО ЛАНДШАФТУ КАМ'ЯНИОВОГО ПАРКІСТЕР'Я ТА УНІКАЛЬНИЙ ОСЕРЕДОК БІОРИЗНОМАНІТТА.....	132
Касин А.А., Пронюк Л.А. ТЕКА ІНСОДНІ ТА ЗАПОВІДНИ СПРАВИ ХАРКІВЩИНИ: ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ БЕЗ ЗАЛОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА ЇХНІЙ ПРИРОДООХОРОНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	137
Рудкевич І. Р., Фалійський Р. І. ПРИРОДООХОРОНИ ТЕРИТОРІЇ ПРИМІСЬКИХ ГРОМАД М. ТЕРНОПІЛІ. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ.....	140
СЕКЦІЯ ІV. ГЕОЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ПРОСВІТНИЦТВО. ЕКОТУРИЗМ: СУЧАСНІ ТRENДИ	143
Rudloff Christiana, Gesterich Christiana. FOOT PRINTS: RESULTS OF THE QUALITATIVE SURVEY ON CPD OF TEACHERS.....	143
Zhang Jie, Soko Mariana. DEVELOPING TEACHERS' GLOBAL COMPETENCE FOR EDUCATING SUSTAINABLE AND CULTURALLY INCLUSIVE.....	143

ОБ'ЄКТ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ «ІЗЯСЛАВСЬКО-СЛАВУТСЬКИЙ»:
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Казімірова Л.П., Микитюк М.В.
l.kazimirova@ukr.net, maranamikituk@gmail.com
Хмельницький національний університет

The Emerald Network site «Iziaslavsko-Slavutskyi» (UA000123) with an area of 32,329,0 hectares is located in the Khmelnytskyi region, within the zone of the Small Polissia. The site protects 18 habitats listed in Resolution No. 4 and 51 species of biota included in Resolution No. 6 of the Bern Convention, among them 39 bird species, 4 invertebrates, 2 fish, 2 amphibians, 1 reptile, and 2 mammals. The article provides a description of habitats and factors influencing their conservation. It also mentions nature-protected areas, including the Malyi Polissia National Nature Park, and outlines prospects for the conservation of the territory.

Key words: Emerald object, Iziaslavsko-Slavutskyi, biodiversity, habitats, Male Polissya National Natural Park

Сталлий розвиток людства неможливий без збереження та відновлення природного середовища, підтримання екологічної рівноваги і охорони місць існування рідкісних видів біоти. Ці завдання визначені Конвенцією про охорону дикої фауни і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, 1979 р.), що стала основою сучасної природоохоронної політики Європи й запровадила оцеліційний підхід до збереження біорізноманіття.

Головним інструментом реалізації Конвенції є Смарагдова мережа (Emerald Network) – система територій особливого природоохоронного інтересу (ASCI), створена для охорони оселіщ і видів, важливих для Європи. Її основою становлять Резолюції № 4 і № 6 Постійного комітету Бернської конвенції, що визначають переліки пріоритетних оселіщ і видів, а також критерії відбору територій [1, 2, 3].

Станом на жовтень 2025 року український перелік територій Смарагдової мережі нараховує 377 територій площею понад 8 млн га. Серед них є 8 територій у Хмельницькій області [4, 5].

Об'єкт Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA000123) поданий до Постійного комітету Бернської конвенції у червні 2011 року, прийнятий як кандидат ASCI у грудні 2013 року та затверджений як територія Смарагдової мережі (ASCI) у листопаді 2016 року. Координати центру об'єкта: широта 50.232900°, довгота 26.875000° (рисунок 1). Площа – 32329 га. Територія представляє континентальний біогеографічний район [6].

На території об'єкта «Ізяславсько-Славутський» охороняється 18 оселіщ, які віднесені до Резолюції 4 Бернської конвенції «Перелік природних оселіщ, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів щодо їхнього збереження». Таблиця 1 узагальнює дані щодо типів природних оселіщ (подано код і латинську назву оселіща, його український відповідник, площу покриття в межах сайту, а також оцінку репрезентативності та стану збереження згідно з критеріями (А – високий рівень, В – хороший, С – задовільний, D – низький).